

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Výchovná opatření dle zákona o rodině a jejich aplikace

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
JUDr. et PhDr. Ivo Svoboda

Vypracovala:
Alena Prudilová

Brno 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Výchovná opatření dle zákona o rodině a jejich aplikace“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Alena Prudilová

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce JUDr. et PhDr. Ivo Svobodovi za odbornou pomoc, poskytnutí cenných rad a jeho čas při tvorbě této bakalářské práce.

.....
Alena Prudilová

Úvod.....	3
1. Seznam použitých zkratk a zkrácených názvů.....	5
2. Vymezení základních pojmů	6
2.1 Rodina a její funkce	6
2.2 Rodičovská zodpovědnost	7
2.3 Rodinné právo.....	8
2.4 Výchovné opatření.....	9
2.5 Ochranné opatření.....	10
3. Vývoj rodinného práva v České republice a jeho historie.....	11
4. Právní úprava (de lege lata)	16
4.1 Mezinárodní právní úprava.....	16
4.2 Vnitrostátní právní úprava	18
5. Aplikace zákona o rodině v konkrétních soudních rozhodnutích.....	21
6. Vztahy mezi rodiči a dětmi.....	24
6.1 Rodičovská zodpovědnost	24
6.1.1 Obecné úvahy a právní úprava.....	24
6.1.2 Výkon rodičovské zodpovědnosti.....	25
6.2 Práva a povinnosti dětí vůči rodičům	26
6.2.1 Obecné úvahy	26
6.2.2 Práva dítěte vůči rodičům	27
6.2.3 Povinnosti dítěte vůči jeho rodičům	29
7. Syndrom zavrženého rodiče v České republice.....	31
7.1 Všeobecný výklad.....	31
7.2 Pohled na motivy a důsledky	32
7.3. Ze statistiky.....	33
8. Sociálně-právní ochrana	34
8.1 Všeobecný výklad.....	34
8.2 Intervence státu do rodinných vztahů	36
8.2.1 Výchovná opatření.....	37
8.2.2 Ústavní a ochranná výchova	47
8.2.3 Opatrovnictví a poručenství.....	49
9. Praktická část.....	51
9.1 Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů soudem	51
9.2 Kazuistiky	53
Závěr	69
Resumé.....	71
Anotace a klíčová slova	72
Literatura a prameny	73
Seznam odkazů	76

Úvod

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Výchovná opatření dle zákona o rodině a jejich aplikace“. Ve své práci se budu zabývat postupným vývojem, aplikací výchovných opatření dle zákona o rodině v běžném reálném životě, soudní praxi a intervencí státu do rodinných vztahů, vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovské zodpovědnosti a jejího omezení formou výchovných opatření v České republice.

V současném moderním pojetí rodinného práva je jeho součástí i tzv. veřejnoprávní část, která je zachycena v právní normě (zák. č. 94/1963 Sb., zákon o rodině) v části druhé pod názvem Sociálně právní ochrana dětí.

Dítě je jedinec, který vyžaduje zvláštní ochranu a péči. Tato ochrana je mu poskytována, nebo ještě lépe má mu být poskytována především v prostředí jeho rodiny, vlastní rodiny, která je přirozeným základem péče o děti. Pokud však rodina není schopna ochranu a péči zabezpečit, je třeba, aby zde byla tato ochrana a péče poskytnuta ze strany společnosti, resp. státu. Každá životní změna a s tím spojená aplikace výchovných opatření je v životě člověka těžkou zkouškou, obzvláště pak v životě dítěte. V každé rodině platí, že osud dítěte je do velké míry v rukou rodičů. Je v moci rodičů, jestli z jejich potomka vyroste silný, plnohodnotný člověk schopný zralého a šťastného života nebo zoufalá lidská troska.

V naší společnosti je součástí sociální péče, vedle péče o staré občany, osoby společensky nepřizpůsobivé, nezaměstnané apod., i péče o děti a mládež (sociálně právní péče, resp. ochrana).

Ve své bakalářské práci se budu snažit popsat vztah mezi rodinným právem a obecně trestním právem a pedagogickým a výchovným působením dle zákona o rodině. Domnívám se, že je nutné alespoň stručně nastínit historický vývoj rodinného práva, zejména rodičovských práv a povinností (rodičovské zodpovědnosti) a intervence státu do rodinných vztahů. V práci se budu zabývat také současnou právní úpravou rodičovské zodpovědnosti, intervencí státu do rodinných vztahů a sociálně-právní ochranou dětí, a to jak z pohledu práva mezinárodního, tak hlavně z pohledu práva vnitrostátního, a to vše ve vztahu k výchovným opatřením státu.

V praktické části také doložím judikaturu a konkrétní kasuistiku, která bude vhodným způsobem dokumentovat specifika a náročnost intervence státu a jeho výchovného působení v této citlivé oblasti života.

Hlavní část práce bude věnována vztahům mezi rodiči a dětmi, rodičovské odpovědnosti, ale také odpovědnosti dětí k rodičům, sociálně-právní ochraně dětí, a to výchovným opatřením podle zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině. Zmíním se i o ústavní a ochranné výchově, opatrovnictví a poručenství. Pokusím se popsat aplikaci zákona o rodině v konkrétních soudních rozhodnutích s návazností, jak je v praxi realizována a uplatňována novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb, na jejímž vzniku se významnou měrou podílel Senát parlamentu ČR. Seznámím čtenáře své bakalářské práce s kritérii pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů používaných soudem, psychology a sociálními pracovníky a vysvětlím důležitost jejich aplikace v soudní praxi. Nastíním, co znamená, „syndrom zavrženého rodiče“, jeho výzkum a význam jako příčiny potíží v porozvodovém styku dítěte s druhým rodičem a potřeba jeho začlenění do metodiky práce sociálních pracovníků.

K principům právního státu v lidskoprávním a demokratickém pojetí se Česká republika přihlásila zejména úvodními šesti články Ústavy, zahrnujícími i přijetí Listiny základních práv a svobod za součást ústavního pořádku. Ne všichni se s tímto zněním ústavy plně ztotožňovali a ztotožňují. V souvislosti s diskusemi začátkem 90. let 20. století o přijetí Listiny a o začlenění lidských práv přímo do Ústavy bývá zmiňován dobový výrok, přičítaný Václavu Klausovi, jímž byla údajně Listina základních práv a svobod označena za plevel ústavy. Nenaplnění principů právního státu v ČR bývá konstatováno například z tohoto hlediska:

Práva dětí jsou sice formálně deklarována, ale jen obecně a vágně. Speciální zákony s nimi nepočítají, není zřejmé, kdo a jak může oprávněné zájmy dětí definovat a vyjadřovat, zásadní rozhodnutí se dějí na vrchnostenském principu s nedostatečnou právní úpravou. S tím souvisí i spory o trestní odpovědnost dětí, spory o povinném vzdělání versus povinné školní docházce, spory o svěřování k výchově atd.

V závěru bakalářské práce se pokusím ze svého pohledu neprávnicka vyhodnotit, zda je stávající ochrana práv rodičů a dětí, jakož i intervence státu do těchto vztahů dostačující či nikoliv a zda je tato orgány soudů a orgány sociálně-právní ochrany dostatečně a kvalitně aplikována v praxi.

1. Seznam použitých zkratk a zkrácených názvů

Právní předpisy:

- **Listina základních práv a svobod** - Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práva svobod jako součásti ústavního pořádku, v platném znění
- **Občanský zákoník** - zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění
- **Občanský soudní řád** - zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
- **O mezinárodním právu** - zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění
- **Ústava** - ústavní zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění
- **Úmluva** - sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte, v platném znění
- **zákon o ochraně dětí** - zák.č.359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění
- **zákon o probační službě** - zák. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, v platném znění
- **zákon o rodině** - zák. č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v platném znění
- **R (judikatura)** - pořadové číslo rozhodnutí podle Sbírkky soudních rozhodnutí a stanovisek

Ostatní:

- **OSPOD** - orgán sociálně-právní ochrany dětí
- **Úřad** - Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
- **SZR** - syndrom zavrženého rodiče

2. Vymezení základních pojmů

2.1 Rodina a její funkce

Preambule Úmluvy o právech dítěte uvádí, že státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy jsou přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti.

Rodina je tradičním prostředím utváření a reprodukce sociálních vztahů. Jako zprostředkující článek mezi společenskými a individuálními zájmy je nezastupitelnou, i když proměnlivou institucí, plnící ve společnosti významné funkce. Všechny historické pokusy nahradit rodinu něčím jiným doposud ztroskotaly. Postupný přechod mnoha jejich funkcí na jiné společenské instituce však způsobil, že stále výrazněji vstupuje do popředí skutečnost, že rodina je také sociální skupinou, která formuje osobnost člověka a jeho sociální charakter, a zároveň skupinou, která vystupuje v úloze jeho ochránce před tlaky společnosti.¹⁾

Současná podoba rodiny a postoj společnosti k rodině je výsledkem dlouhodobého vývoje. Vzhledem k tomu, že rodina je mimo jiné i skupinou, v níž se přenášejí tradiční kulturní vzorce chování, a která je díky tomu i jednotkou do značné míry konzervativní, změny v rodině se promítají v určitém časovém posunu. Současná podoba rodiny je tedy výsledkem její reakce na širší společenské podmínky, které rodina byla nucena akceptovat a postupně se na ně adaptovat.

Vymezení samotného pojmu rodina je dlouhodobým problémem ve společenských vědách. Existuje mnoho různých definic rodiny, kdy rodina je především charakterizována z hlediska svého postavení ve společenském systému a z hlediska vazeb, sociálních funkcí a základních sociálních procesů v rodině probíhajících.

Velmi obecně můžeme rodinu charakterizovat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými nebo příbuzenskými vztahy a společným způsobem života.²⁾

Jednoznačná definice pojmu rodina je velmi problematická. Liší se podle přístupu různých vědních disciplín jako je sociologie, psychologie, právo nebo demografie. Dokonce různé oblasti téže vědy přistupují k pojmu rodina rozdílně.³⁾

Podle psychologického slovníku je rodina: „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“. ⁴⁾

Josef Výrost uvádí definici J. Langmaiera a M. Kňourové, kdy rodina je: „*institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a z jejich dětí*“. ⁵⁾ Na stejném místě uvádí Josef Výrost další definici rodiny, kdy zmiňuje definici J. Odehnala: „*Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytvoří postoj k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně*“. ⁶⁾

V současných právních normách se zpravidla nesetkáváme s legální definicí pojmu rodina tak, jak tomu bylo v minulosti, např. Císařský patent č. 946/1811, obecný zákoník občanský, vymezoval v ustanovení § 40 rodinu jako „*vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky*“. ⁷⁾

Osobně se mi nejvíce líbí shora uvedená obecná definice Milany Hrušákové (viz ad. 2), která je oproti definicím psychologickým stručná a výstižná.

2.2 Rodičovská zodpovědnost

Oba rodiče mají společnou a prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodič, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte (článek 18, odst. 1 Úmluva o právech dítěte).

Obsahem vztahu mezi rodiči a dětmi (právního) jsou konkrétní práva a povinnosti, která mají různou povahu. Zákon o rodině v původním znění používal pojem práva a povinnosti rodičů k dětem, který byl zejména teorií chápán jako právní institut rodičovských práv. Vedle tohoto institutu pak zákon o rodině upravoval a i nyní upravuje další práva a povinnosti rodičů k dětem, zejména určení jména a příjmení dítěte a vyživovací povinnost k dítěti. Velká novela

zákona o rodině použila pro název tohoto institutu nové označení **rodičovská zodpovědnost**.

Název institutu se v průběhu vývoje měnil. V římském právu to byla moc otcovská (*patria potestas*), stejný pojem znal i Obecný zákoník občanský. Zákon o právu rodinném (zák. č. 265/1949 Sb.) nahradil moc otcovskou novým pojmem rodičovská moc. Zákon o rodině tento název již nepřevzal a místo něj použil pojem práva a povinnosti rodičů, nyní rodičovská zodpovědnost.

Zahraniční právní úpravy v této souvislosti znají pojem rodičovská péče (*Erterliche Sorge*), rodičovská odpovědnost (*parental responsibility*), případně rodičovská autorita (*l'authorité parental*).⁸⁾

Zákon o rodině vymezuje **rodičovskou zodpovědnost** v ustanovení § 31 odst. 1, kde je uvedeno:

„Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,*
- b) při zastupování nezletilého dítěte,*
- c) při správě jeho jmění.“*

2.3 Rodinné právo

Z nejobecnějšího hlediska můžeme **rodinné právo** v objektivním slova smyslu vymezit jako *“souhrn právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy“*.

Předmětem rodinného práva jsou tři základní druhy právních vztahů, a to:

- 1) vztahy mezi manžely,
- 2) vztahy mezi rodiči a dětmi, jejichž prostřednictvím vznikají i vztahy mezi dalšími příbuznými, a
- 3) vztahy tzv. náhradní rodinné výchovy.

Vztahy mezi rodiči a dětmi, které nás nejvíc zajímají, tvoří těžiště právní úpravy rodinného práva. Zákon o rodině podrobně upravuje způsob určení rodičovství, zejména otcovství k dítěti. Obsahem právního vztahu mezi rodiči a dětmi jsou jejich vzájemná práva a povinnosti, tvořící většinou obsah institutu rodičovská zodpovědnost.

Prostřednictvím právního vztahu mezi rodiči a dětmi, založeném na pokrevním příbuzenství, vznikají i další právní vztahy mezi blízkými příbuznými.

Rodiče jsou za výchovu svých dětí odpovědni společnosti. Proto z výkonu práv a povinností mezi rodiči a dětmi vznikají vzájemná práva a povinnosti nejenom mezi účastníky tohoto vztahu, ale vyplývají z nich i určitá práva a povinnosti mající veřejnoprávní charakter. Část je jich upravena v zákoně o rodině, část ve speciálních zákonech. Právní úprava je založena na tom, že nikdo není oprávněn zasahovat do rodinných vztahů, pokud rodina ve vztahu k nezletilému dítěti plní řádně všechny svoje funkce. Pokud však rodiče neplní svoje práva a povinnosti, nebo je vážným způsobem porušují či zneužívají, je stát prostřednictvím svých orgánů oprávněn a povinen zasáhnout do tohoto vztahu a v zájmu ochrany dítěte přijmout nezbytná opatření, která zákon připouští.

Milana Hrušáková definuje rodinné právo jako *“souhrn právních norem upravujících společenské vztahy vznikající mezi manžely, mezi rodiči a dětmi, dětmi a dalšími příbuznými, jakož i vztahy, které nahrazují výkon některých rodičovských práv (tj. vztahy náhradní rodinné výchovy)“*.⁹⁾

2.4 Výchovné opatření

Výchovná opatření rozlišujeme podle:

- a) **zákona o rodině**, kde jsou upravena v ustanovení Hlavy 2, §§ 41-50 (blíže viz dále),
- b) **zákona o soudnictví mládeže**, kde jsou upravena v ustanovení §§ 15-20, přičemž v ustanovení § 15 odst. 2) je stanoveno, že výchovnými opatřeními jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou
- c) **Vyhlášky č. 291/1991 Sb.**, Ministerstva školství, tělovýchovy ČSR o základní škole, kde jsou upravena v ustanovení § 13, kde je v odst. 1) stanoveno, že výchovná opatření jsou pochvaly a jiná ocenění a opatření k posílení kázně.

Protože úprava podle zákona o soudnictví mládeže směřuje do oblasti trestního práva (trestního práva mládeže) a Vyhl. č. 291/1991 Sb., směřuje do oblasti výchovy a kázně žáků ve školách, je nutno stanovit a definovat pojem výchovné opatření podle zákona o rodině. Protože

přesný pojem není v zákoně uveden, je nutné ho ze zákona vyvodit, o což se pokusím. Výchovným opatřením tedy rozumíme „*opatření, kterým soud nebo orgán sociálně právní ochrany dětí v zájmu řádné výchovy dítěte omezuje rodičovskou zodpovědnost podle příslušných ustanovení zákona o rodině*“.

2.5 Ochranné opatření

Na rozdíl od výchovného opatření, které má za cíl zajištění nebo zlepšení výchovy dítěte, má **ochranné opatření** za cíl ochranu dítěte samého, ale i společnosti před trestnou činností mládeže. Zde je nutno na místě konstatovat, že zákon o soudnictví mládeže zavádí také pojem **trestní opatření**. Mimo dosavadních ochranných opatření (ochranného léčení a zabránění věci), která se ukládají podle obecných trestněprávních předpisů, upravuje tento speciální zákon zvláštní ochranná opatření určená pouze pro mladistvé, kterými se rozumí ochranná výchova (i v náhradní rodině) a její možná přeměna na výchovu ústavní.

Ochranným opatřením, se tedy rozumí takové opatření ve formě ochranného léčení, zabránění věci nebo ochranné výchovy, které má za cíl kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a ochranu společnosti před pácháním provinění mladistvými.

3. Vývoj rodinného práva v České republice a jeho historie

Vývoj do roku 1938

Rodinné právo lze definovat jako „souhrn právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy“, přičemž můžeme v tomto právu rozlišovat tři různé skupiny:

- a) právo manželské v užším slova smyslu (práva a povinnosti dvou osob, které hodlají uzavřít nebo uzavřely manželství)
- b) právo rodičovské (úprava vzájemného poměru mezi rodiči a dětmi, a to jak manželskými, tak i nemanželskými)
- c) právní normy regulující uměle vytvořené vztahy, které se však rodinným vztahům podobají (např. adopce, poručenství, opatrovnictví atd.).

Další dělení je dělení subjektivních rodinných práv na práva osobní a práva majetková a není možno zapomenout i právní předpisy upravující řízení ve věcech manželských a rodinných, tzn. rodinné právo procesní.

Manželské právo bylo na našem území dlouhou dobu doménou katolické církve a tedy i kanonického (církevního) práva. Manželské právo spočívalo na principech vycházejících z křesťanské věrouky - monogamií, svátostném pojetí manželství a jeho nerozlučitelnosti.

Z kanonického práva vycházelo i zcela podřízené postavení ženy (např. naprostá věrnost), cizoložství mohlo být trestáno nejen soudem, ale i svémocí manžela (možnost i zabítí).

Děti byly z pohledu práva plně podřízeny otci, vycházelo se již z práva římského. Katolická církev činila však velmi podstatné rozdíly mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Nemanželské děti nepatřily do rodiny otce, neměly dědické právo, nesměly nabývat nemovitosti, učit se řemeslům apod.

Za zásah státu do manželského a rodinného práva lze podle Renaty Veselé považovat teprve tereziánské nařízení ze dne 12. dubna 1753 o zasnoubení a manželství osob nezletilých a nařízení ze dne 8. května 1756 o zasnoubení a manželství vojenských důstojníků. Rozhodujícím se pro oblast manželského a rodinného práva stalo období vlády císaře Josefa II.¹⁰⁾

Významnými změnami byly dva toleranční patenty Josefa II, a to z r. 1781 (povolení

evangelických církví, sňatky evangelíků s katolíky atd.), a z r. 1783 (pod č. 117/1783 Sbírkou zákonů soudních), kdy bylo rozhodování sporů přeneseno na soudy státní a byla zrušena výhradní církevní jurisdikce, která trvala od 10. století. Paradoxně stanovil tento patent nově překážky sňatku, někdy odlišně od překážek kanonických. Protože však byla stanovena výlučně církevní forma sňatku, docházelo k paradoxům, kdy kněz odmítl seždat snoubence, kteří sice vyhověli světským podmínkám, ale nevyhověli podmínkám církevním.

Císařský patent Josefa II. pak v roce 1787 zcela zrovnoprávnil manželské i nemanželské děti, zejména co se týče dědického práva a nově upravil institut poručenství.

Již za vlády císaře Josefa II., ale zejména za vlády císařovny Marie Terezie začaly práce na kodifikaci soukromého práva, což vyvrcholilo vydáním prvního dílu Všeobecného občanského zákoníku dne 1.11.1786.

Další kodifikační práce však vedly v roce 1811 k vydání Císařského patentu č. 946/1811 říšského zákoníku, Všeobecný zákoník občanský (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch), s účinností od 1.1.1812.

Všeobecný občanský zákoník koncipoval manželství jako svazek dvou nerovnoprávných subjektů, žena měla podřízené postavení, manžel byl prohlášen hlavou rodiny. Pro zánik manželství bylo stanoveno, že může zaniknout prohlášením za neplatné, zrušení rozlukou (zaniklo), smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením za mrtvého. Pro katolíky však nebyla možnost zrušení manželství rozlukou až do r. 1919 přípustná, zákon připouštěl sice rozvod od stolu a lože, ale to neznamenal zánik manželství.

Zákoník se také opět vrátil k nerovnoprávnému postavení manželských a nemanželských dětí.

Paradoxně, byť se zdálo, že vývoj rodinného práva směřuje k modernímu řešení, byl ve Vídni 18. srpna 1855 podepsán konkordát, který opětovně vrátil příslušnost všech manželských věcí před církevní fórum. Císařský patent č. 185 ze dne 8. října 1857 (s účinností od 1.1.1858) dokonce zrušil platnost manželského práva občanského zákoníku pro katolíky. Ke změnám pro katolíky došlo v roce 1868, kdy byly přijaty zákony č. 47 a 49 ř.z., které zaváděly znovu platnost občanského zákoníku pro katolíky. Další reformní snahy nevedly k žádnému cíli ani na počátku 20. století a manželské právo tedy bylo v podstatě zachováno na úrovni patentů Josefa II.

V průběhu 1. světové války byla provedena částečná revize občanského zákoníku. Císařský patent č. 276/1914 ř.z., císařský patent č. 69/1916 ř.z. a Nařízení o generálním

poručenství č. 196/1916 ř.z. zasáhly do vzájemných vztahů rodičů a dětí. Jejich cílem bylo podpořit alimentální práva dětí, usnadnit osvojování dětí osobami lépe finančně situovanými než byli vlastní rodiče a od základu změnit poručenství.

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československé republiky byla známou recepční normou (zák. č. 11/1918 Sb.z.a n.) převzata úprava rodinného práva z dob Rakouska-Uherska.

První úpravou v novém státě bylo až v roce 1919 (22. května 1919) přijetí zák. č. 320/1919 Sb.z. a n., tzv. rozlukového zákona, který zaváděl církevní sňatek fakultativně (nepovinně) a jednoznačně a pro všechny stanovil důvody rozluky manželství.

Praxe však záhy ukázala slabiny rozlukového zákona, které měly být odstraněny celkovou reformou manželského práva, která měla být provedena současně s revizí Všeobecného občanského zákoníku. Téměř dvacetileté období revizních prací (začalo se s nimi již v roce 1920) však kromě osnov nepřineslo očekávaný výsledek.¹¹⁾

První právní normou je zák. č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, který zavedl „úřední dozor nad dětmi v cizí péči“, stanovil „úředním osobám“ práva a oprávnění a zavedl finanční trest (do 1.000,-Kč) event. trest vězení do 1 měsíce za porušení tohoto zákona (ochrana dětí).

Další právní normou byl zák. č. 56/1928 Sb., o osvojení, a zák. č. 4/1931 Sb., na ochranu osob oprávněných požadovat výživu nebo zaopatření (tzv. alimentální zákon).

Za zmínku dále stojí dvě vládní nařízení, a to Vládní nařízení č. 29/1930 Sb., Vlády ČR, jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Druhým nařízením je Vládní nařízení č. 40/1932 Sb., Vlády ČR, kterým se vydávají některá ustanovení o spolupůsobnosti orgánů veřejné péče o soudní chráněnce a dobrovolné péče o mládež s poručenskými (opatrovnickými) soudy, které stanovilo důvody zřízení poručníka (opatrovníka). Rovněž zavedlo pojem „veřejný poručník“, který se zřizuje pro určitou obec nebo obvod ministerstvem sociální péče a je nadán úředními pravomocemi (kontrola a dohlížení na činnost poručníků a opatrovníků, dohled na to, aby nezletilci nebyli ve výživě a výchově zanedbáváni).

Vývoj po roce 1938

Výše uvedená právní úprava platila na území ČSR až do 1.1.1950, kdy nabyl účinnosti zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Současně byl vydán i zák. č. 266/1949 Sb., o zatímních

změnách v některých občanských věcech právních, který řešil až do doby účinnosti nových zákonů č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, a zák. č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, otázky hmotněprávního, ale i procesněprávního charakteru.

Oddělení právní úpravy rodinněprávních vztahů od vztahu občanskoprávních bylo v tomto období především legislativně technickým opatřením ovlivněným sovětskou právní úpravou. Svůj význam zde měla snaha upravit nově rodinné vztahy typicky osobního charakteru odděleně od majetkových občanskoprávních vztahů a zvýraznit tak jejich socialistický charakter oproštěný od majetkových aspektů, které hrály rozhodující roli v dřívější úpravě.

V českých zemích se počátky sociálně právní ochrany začaly rozvíjet konc 19. století (např. rakouský zákon o chudinství z r. 1868, který ukládal domovským obcím povinnost péče o sirotky). Již na počátku 20. století začala vznikat první dobrovolná sdružení zabývající se péčí o děti. Po celou dobu I. republiky pak vedle sebe existovala jak státní péče, tak dobrovolná péče, na níž postupně přecházela i část agendy státních orgánů.

Základní ustanovení týkající se sociálně právní ochrany dětí byla obsažena v zák. č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských (viz shora), podle kterého byla poskytována ochrana všem dětem do věku 14 let, které mohly být přijaty do cizí péče jen s povolením příslušného státního orgánu.

Vedle uvedeného zákona je v souvislosti se sociálně právní ochranou za I. republiky třeba připomenou i zák. č. 117/1927 Sb., o cikánských dětech, zák. č. 4/1931 Sb., na ochranu osob oprávněných požadovat výchovu, výživu a zaopatření a vl. nař. č. 334/1938, o hromadném poručení.

Změny ve státní správě v poválečném období a vznik národních výborů měly za následek i organizační změny v této oblasti. Zák. č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež, zrušil všechny dosavadní spolky péče o mládež. V závislosti na vydání zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, byl zák. č. 48/1946 Sb., brzy nahrazen novou právní úpravou, obsaženou v zák. č. 69/1952., o sociálně právní ochraně mládeže. Ochrana byla podle tohoto zákona vykonávána prostřednictvím Úřadoven ochrany mládeže, které byly zřizovány při lidových soudech. V roce 1956 však vládním nařízením č. 73/1956 Sb., kterým se přenáší působnost úřadoven ochrany mládeže na výkonné orgány národních výborů, vrátil s účinností od 1.1.1957 působnost zpět od lidových soudů na národní výbory. K provedení zák. č. 69/1952

Sb., bylo přijato nařízení ministra spravedlnosti č. 70/1952 Sb., kterým se provádí zákon o sociálně právní ochraně mládeže.

Vydáním zákona o rodině (zák. č. 94/1963 Sb.) byly uvedené právní předpisy zrušeny a nahrazeny vládním nařízením č. 59/1964 Sb., o úkolech národních výborů při péči o děti.

Zásadním přelomem byl pak rok 1975, kdy byly vydány zákony národních rad o působnosti orgánů ČSR a SSR v sociálním zabezpečení (zák. č. 129/1975 Sb., a zák. č. 132/1975 Sb.). Uvedenými právními normami bylo v podstatě zrušeno vládní nařízení č. 59/1964 Sb., v účinnosti zůstala pouze část týkající se Ústředí pro mezinárodně právní ochranu mládeže. Od tohoto roku je tedy zákon o rodině, poněkud netradičně, prováděn předpisy sociálního zabezpečení.

4. Právní úprava (de lege lata)

4.1 Mezinárodní právní úprava

Sdělení č. 104/1991 Sb., Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte

Jedním ze základních pramenů českého rodinného práva je Úmluva o právech dítěte, která byla přijata dne 20. listopadu 1989 OSN v New Yorku, přičemž ČSFR jí ratifikovala dne 30. září 1990.

Vzhledem k tomu, že uvedená Úmluva o právech má preambuli a tři části, které obsahují celkem 54 článků, dovolím si jen její velmi zběžnou charakteristiku. Celá Úmluva o právech dítěte je uvedena preambulí., kde jsou shrnuty veškeré cíle, kterých chce Úmluva o právech dítěte dosáhnout, dovolím si ocitovat její 5 odstavec, který zní:

„...přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti,...“.

Úmluva o právech dítěte odmítá jakékoliv formy diskriminace dětí, stanovuje základní osobnostní, náboženská a sociální práva dětí, stanovuje povinnosti smluvním stranám (státům) a tyto práva garantuje (porušení jen na základě „příslušných úřadů na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem“). Zde je na místě použít citace čl. 3 a čl. 9 odst. 1, které se přímo vztahují k intervenci státu do rodinných vztahů:

„čl. 3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna

potřebná zákonodárná a správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

čl. 9

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte“.

Sdělení č.14/2000 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o Evropské sociální chartě

Evropská sociální charta obsahuje mimo jiné i v ustanovení čl.7 (právo dětí a mladých osob na ochranu), čl. 11 (právo na ochranu zdraví), čl. 12 (právo na sociální zabezpečení), čl. 13 (právo na sociální a lékařskou pomoc), čl. 14 (právo využívat služby sociální péče), čl. 16 (právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu) atd.

Sdělení č. 43/2000 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Obsahem Úmluvy o ochraně dětí je pregnantní stanovení podmínek a záruk pro mezinárodní osvojení, včetně stanovení kompetentních orgánů, průběhu řízení, uznání a důsledků osvojení.

Sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Evropská úmluva o výkonu práv dítěte je složena ze čtyř hlav, z nichž vzhledem k mé práci je pravděpodobně nejdůležitější hlava II, (procesní opatření na podporu výkonu práv dětí), která se dále dělí na pět částí, část A (procesní práva dítěte), část B (úloha soudních orgánů), část C (úloha zástupců), část D (rozšíření použití určitých ustanovení) a část E (vnitrostátní

orgány). Jak je zřejmé již z názvů částí, jsou zde zakotvena procesní práva dětí (právo na informace, právo vyjádřit se, právo na zvláštního zástupce) na straně jedné, na straně druhé povinnosti soudních orgánů (rychlé projednání věcí, jednání z moci úřední apod.).

Mezi další právní předpisy mezinárodního práva, které se k problematice rodinného práva vztahují, je nutno dále zahrnout např. Sdělení č. 66/2000 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, Sdělení č. 132/2000 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí a Sdělení č. 141/2001 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí.

Vzhledem k tomu, že dle ustanovení čl. 10 ústavního zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu a dokonce pokud dojde k „rozporu“ mezi právním řádem a mezinárodní smlouvou, mají mezinárodní smlouvy přednost, bylo nutné o těchto se alespoň letmo zmínit.

4.2 Vnitrostátní právní úprava

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústava ČR, jako základní právní norma českého právního řádu, se přímo ochrannou práv dětí a intervencí státu do rodinných vztahů nezabývá, ale obsahuje mimo jiné i ustanovení čl. 2 odst. 3, 4, kde je stanoveno:

„(3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.

(4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“,

ustanovení čl. 3, kde je stanoveno:

„Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.“,

a ustanovení čl. 4, kde je stanoveno:

„Základní práva a svobody jsou pod ochrannou soudní moci.“.

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva ČNR ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Listina základních práv obsahuje preambuli, šest hlav a 44 článků. Již v čl.1, je mimo jiné uvedeno (věta druhá), že základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Hned následující čl. 2 uvádí v odstavci 2 a 3, že státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (jen takovým!) a každý může činit, co není zakázáno zákonem (nikoliv povoleno!), a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

V čl. 32 Listiny základních práv je vymezen rámec ústavní ochrany rodiny a rodičovství. Podle tohoto ustanovení je rodičovství a rodina pod ochranou zákonů. Zaručuje se rovněž zvláštní ochrana dětí a mladistvých. Zvláštní péče se zaručuje ženě v těhotenství. Výslovně se pak zdůrazňuje rovnoprávnost dětí narozených v manželství i mimo ně.

Listina rovněž výslovně stanoví, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů. Děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů lze omezit, a nezletilé děti lze odloučit od rodičů proti jejich vůli pouze rozhodnutím soudu a na základě zákona (k tomu srov. čl. 9 Úmluvy o právech dítěte). Rodiče, kteří se starají o děti, mají právo na pomoc státu.¹³⁾

Za zmínku ještě stojí ustanovení odst. 6 čl. 32, kde je stanoveno, že „podrobnosti stanoví zákon“, přičemž tímto zákonem je **zákon o rodině**.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon o rodině, je **základní právní normou**, která upravuje manželství (vznik, zánik atd.), rodinu (vztahy, práva, povinnosti atd.) a výchovu dětí (rodičovská zodpovědnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, poručenství a opatrovnictví, ústavní výchovu atd.). Zákon je rozdělen do 4 částí (Manželství, Vztahy mezi rodiči a dětmi, Výživné, Závěrečná ustanovení), které jsou dále děleny na jednotlivé hlavy a §§. Nás nejvíce bude zajímat část druhá, hlava první (Rodičovská zodpovědnost), hlava druhá (**výchovná opatření**), hlava pátá (Poručenství a opatrovnictví). Hlubší rozbor zákona o rodině provedu v dalším textu.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Uvedený zákon, je zákonem speciálním, který komplexně řeší sociálně-právní ochranu

děti, tzn. řeší práva dětí na příznivý vývoj a výchovu, chrání zájmy dítěte a působí k obnovení narušených funkcí rodiny. Tento zákon má celkem 8 částí (Úvodní ustanovení, Základní zásady sociálně-právní ochrany, Opatření sociálně-právní ochrany, Poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami, Společná ustanovení, Pokuty, Řízení a místní příslušnost), které jsou dále děleny na jednotlivé hlavy a §§.

Tento zákon o ochraně dětí, je společně se zákonem o rodině základní právní úpravou výchovných opatření, takže jejich bližší rozbor a aplikaci konkrétních ustanovení provedu v dalším textu v částech týkajících se sociálně-právní ochrany dětí. Snažila jsem se vybrat jen ty nejzákladnější a nejdůležitější právní předpisy, které upravují tuto oblast. Existují další právní předpisy, které do oblasti sociálně-právní ochrany dětí zasahují, např. zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zák. č. 463/1991 Sb., o životním minimu, zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním atd.

5. Aplikace zákona o rodině v konkrétních soudních rozhodnutích

Zákon o rodině se snaží důsledně vycházet z požadavku společné rodičovské zodpovědnosti a její realizace v mnoha směrech, v návaznosti na řadu evropských právních norem. Zakotvil jednak právo dítěte, aby mohlo být vychováváno oběma svými rodiči, jednak toho rodiče, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, na pravidelnou informaci o dítěti. Tím by mělo dojít k omezení případů, kdy je jeden z rodičů jednáním druhého rodiče z výchovy dítěte fakticky vylučován.

Aby bylo možno odpovědně posoudit, zda je zákon o rodině fakticky realizován, oslovilo Ministerstvo spravedlnosti ČR všechny soudy v ČR se žádostí o zaslání rozsudků na základě nových právních institutů, které byly do novely zákona o rodině zahrnuty. Soudy byly tedy požádány, **aby sdělily své zkušenosti** s rozhodováním o společné nebo střídavé výchově, o právu rodičů na informaci, o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, o vyslovení nezájmu rodičů, před osvojením, o poručenství apod.. Přes toto tématické zúžení bylo v krátké době soustředěno na 160 rozsudků, většinou pravomocných.

Z těchto často velmi originálních a zajímavých rozhodnutí vyplývají dva významné závěry :

- a) Novela zákona skutečně reagovala na změny ve společnosti a na její potřeby a upravila vztahy, jejichž existence byla evidentní a jejichž právní úprava citelně do té doby chyběla.
- b) Je zřejmé, že soudci zejména okresních soudů, správně a pružně reagují na změnu právní úpravy, vnímají změny ve společnosti a novými právními instituty, které aplikují, poskytují těmto změnám správný a přiměřený právní rámec.

Nejpočetnější skupina zaslaných rozsudků upravovala výkon rodičovské zodpovědnosti pro dobu po rozvodu, formou **společné nebo střídavé výchovy**. Většina soudních rozhodnutí o střídavé výchově upravovala střídání dítěte v jednoměsíčním intervalu, což se jeví jako optimální, ale byly zaslány též rozsudky s lhůtami kratšími a delšími. Také tyto rozsudky jsou z hlediska novely věcně správné a odůvodněné konkrétními podmínkami v rodině.

Všechna tato rozhodnutí vycházejí ze společné vůle rodičů a je tedy zřejmé, že původní

záměr zákonodárce, spočívající v možnosti soudu pouze schvalovat dohodu rodičů, byl správný. Právě z těchto rozsudků však vyplynulo, jak citelně možnost odborné právní úpravy v předchozím zákonu chyběla a jak rychle se ji soudy naučily vnášet do praxe.

Další skupina rozsudků, týkajících se nezájmu rodičů o dítě podle § 68 odst. 1 písm. A), b), též přinesla překvapující poznání : tyto rozsudky svědčily o zodpovědném a rychlém rozhodování soudů, neboť ve většině případů trvalo soudní řízení od podání návrhu do vydání rozsudku 2-3 měsíce. Pokud bylo možno zajistit účast rodičů, byli řádně vyslechnuti, pokud se to nepodařilo, byl jim ustanoven opatrovník podle § 29 odst. 2 o.s.ř. Je tedy zřejmé, že oproti dřívější praxi se rozhodování o osvojení o tuto dobu prodlouží, ale pokud by se shora uvedený trend podařilo udržet, nejednalo by se o fatální zdržení, které by výrazně ohrožovalo zájmy dítěte. Je však nutno poznamenat, že na veřejném slyšení Senátu zazněla kritika Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, spočívající v tom, že v řadě případů uplynula od podání návrhu na určení nezájmu rodičů řada měsíců a soudy jsou zcela nečinné.

Dále byla zaslána velká řada rozsudků, kterými byla přiznána **částečná rodičovská zodpovědnost** těm rodičům, kteří jsou starší šestnácti a mladší osmnácti let. Ve všech případech se jednalo o mladé neprovdané maminky, které jsou natolik vyspělé intelektuálně i morálně, že mají snahu zajistit péči o své dítě samy. Inspirujícím poučením v tomto směru bylo spojení tohoto řízení s řízením o poručenství, jak učinil např. Městský soud v Brně, který docílil ochranu práv dítěti rychlým a všestranným způsobem.

Velmi zajímavé a podnětné jsou zaslání **rozsudky o výživném**. Vyplývá z nich, že ustanovení § 85a odst 1 zákona o rodině se stalo často využívaným právním nástrojem. Soudy aplikují fikci patnáctinásobku životního minima jakožto příjmu povinného nejen tehdy, když povinný rodič, který je soukromým podnikatelem, nepředloží požadované doklady, ale i tehdy jestliže tyto doklady předloží, avšak neprokáže jimi své faktické příjmy. Tento výklad ustanovení § 85a odst. 1, který soudní praxe zřejmě ve většině případů zastává se jeví jako praktický a je nepochybné, že bude sloužit dvěma účelům : ochraně práv dětí, ale také určitému formování právního vědomí veřejnosti o tom, že zákon a na jeho základě i soudy tuto ochranu zajišťují.

Část zasláních rozsudků se týkala i těch rodičů, kteří jsou si vědomi nadstandardní výše svých příjmů a jsou ochotni jejím prostřednictvím zajistit budoucnost svých dětí.

Stejně závěry vyplývají i z další skupiny rozsudků, kterými je upravován **styk dětí**

s prarodiči nebo i sourozenci. Soudy pochopily, že je v zájmu dětí, aby byly upevnovány jejich citové vazby na osoby, které jdou jim blízké, a eventuálně které se v minulosti podílely na jejich výchově. Je krokem kupředu, že zákon začal podporovat i vztahy v rámci širší rodiny, a je významné, že soudci začali tento právní institut okamžitě aplikovat.

6. Vztahy mezi rodiči a dětmi

6.1 Rodičovská zodpovědnost

6.1.1 Obecné úvahy a právní úprava

Obsahem právního vztahu mezi rodiči a dětmi jsou konkrétní práva a povinnosti, která však mají různou povahu. Zákon o rodině v původním znění používal pojem práva a povinnosti rodičů k dětem (institut rodičovských práv), v současném platném znění Zákona o rodině se používá pojem **rodičovská zodpovědnost**.

Rodičovská zodpovědnost je definována přímo v zákoně, a to konkrétně v ustanovení části druhé (vztahy mezi rodiči a dětmi), hlavě první (rodičovská zodpovědnost), v § 31 odst. 1 zákona o rodině. Definicí tohoto pojmu jsem se již zabývala v části 3.3 (viz shora).

Jak je z definice zřejmé, rodičovská zodpovědnost náleží rodiči jen vůči nezletilému dítěti (18 let). Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům, za podmínky, že oba žijí, nebo nejsou známi, event. zbaveni způsobilosti k právním úkonům nebo jejich rodičovská zodpovědnost není pozastavena (§ 34 odst. 1,2 zákona o rodině).

Za zmínku zde jistě stojí ustanovení § 34 odst. 3 zákona o rodině, který nově upravil dlouhodobě kritizované právní postavení nezletilého rodiče tak, že soud může přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě i nezletilému rodiči dítěte, který dosáhl věku šestnácti let, má-li potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti vyplývajících.

Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče, kteří mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem (§ 32 zákona o rodině). Ustanovení § 31 odst. 1 zákona o rodině namísto pojmu výchova používá pojem „péče o nezletilé dítě“, kdy jeho obsah demonstrativně vymezuje jako „péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj“. Ze skutečnosti, že rodič má právo a povinnost dítě vychovávat, resp. o ně pečovat, je vyvozována řada dílčích oprávnění, která lze vyčíst přímo ze zákona o rodině, Listiny základních práv a svobod, event. je lze dovodit z jiných právních předpisů.

Dle Hrušákové se jedná o následující oprávnění:

- a) právo mít dítě u sebe,
- b) právo řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje (§ 31 odst. 2 zákona o rodině),
- c) právo určit dítěti místo pobytu,
- d) právo určit povolání dítěte ve shodě s jeho zájmy (§ 31 odst. 3 zákona o rodině),
- e) právo stýkat se s dítětem,
- f) právo zastupovat dítě (§ 36 zákona o rodině),
- g) právo spravovat majetek dítěte (§ 37a odst. 1 zákona o rodině).¹⁴⁾

6.1.2 Výkon rodičovské zodpovědnosti

Výkon rodičovské zodpovědnosti, resp. způsob tohoto výkonu se mění v závislosti na věku dítěte a tedy i jeho potřebách. I z tohoto důvodu nejsou rozhodnutí soudu týkající se péče o nezletilé děti konečná (res iudicata - překážka věci rozsouzené), ale změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohody rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností (§ 28 zákona o rodině).

Výkon rodičovské zodpovědnosti ve vztahu k dítěti

Při výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni: „...*důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.*“ (§31 odst. 2).

Povinnost rodičů vykonávat „dohled“ je třeba chápat v závislosti k věku dítěte, jiný „dohled“ potřebuje batole a jiný dítě u hranice zletilosti.

Vzájemný vztah rodičů při výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti

Zákon o rodině vychází z toho, že rodiče se na výkonu svých práv a povinností dohodnou. Může však nastat situace, že rodiče budou mít na některé podstatné záležitosti týkající se dítěte odlišný názor nebo se nedohodnou, kdo má dítě v konkrétní záležitosti

zastoupit apod. Tento možný střet rodičů řeší zákon o rodině v ustanovení § 49 tak, že „nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při výkonu své rodičovské zodpovědnosti, rozhodne soud“.¹⁵⁾

Jak uvádí Milana Hrušáková, zasluhuje si samostatnou pozornost ustanovení § 3 zák. č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, podle něhož o náboženské výchově dítěte do 15 let rozhodují jeho zákonní zástupci.¹⁶⁾

Výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti se týká i ustanovení § 50 odst. 1 zákona o rodině, kde je stanoveno:

„Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.“ Za zmínku zde snad stojí, že předchozí právní úprava v zákoně o rodině stanovovala povinnost rozhodnout soudu vždy, kdy spolu rodiče nežili.

Výkon rodičovských práv ve vztahu k třetím osobám

Rodiče nemohou smluvně převádět svá práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti na jiné subjekty. Mohou pouze přenechat výkon některých dílčích oprávnění třetím osobám, což je však nezavazuje odpovědnosti. Rodiče např. mohou přenechat dočasně výkon osobní péče o dítě třetí osobě (např. prarodičům), mohou požádat o umístění dítěte v ústavu sociální péče apod.

Zvláštním způsobem je řešen výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti v případě, že dítě bylo svěřeno do pěstounské péče nebo do výchovy jiné osoby než rodiče.

6.2 Práva a povinnosti dětí vůči rodičům

6.2.1 Obecné úvahy

Práva a povinnosti dítěte vůči rodičům můžeme do značné míry odvozovat od práv a povinností rodičů. To, co ve vztahu rodič-dítě chápeme jako povinnost rodičů, můžeme z opačného pohledu chápat jako právo dítěte a naopak. Práva a povinnosti vůči rodičům mají

charakter jak osobněprávní, tak i majetkoprávní.

Vedle úpravy zákona o rodině je třeba brát v úvahu především práva dítěte obsažená v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989 a v dalších právních normách.

6.2.2 Práva dítěte vůči rodičům

Jestliže máme na mysli práva dítěte vůči rodičům, je třeba si současně uvědomit, že tato práva směřují nejenom vůči rodičům, ale ve svých důsledcích i vůči společnosti, resp. státu řadu těchto práv můžeme nalézt v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989.

Právo na život (čl. 6 odst. 1 Úmluvy). Toto právo v první řadě směřuje vůči rodičům, zejména vůči matce, ale současně i vůči společnosti. Je to otázka velmi složitá, úzce souvisí s problematikou interrupcí.

Dítě má **právo na život se svými rodiči**, tj. nebýt proti vůli rodičů od nich odloučeno (čl. 9 odst. 1 Úmluvy), ledaže by takové oddělení dítěte od rodičů bylo potřebné v zájmu dítěte. S tím úzce souvisí i další právo, **právo znát své rodiče, je-li to možné, a být v jejich péči** (čl. 7 odst. 1 Úmluvy). V souvislosti s problematikou tzv. asistované reprodukce se diskutuje i o **právu dítěte znát svůj genetický původ**. Jestliže dítě nemůže žít společně se svými rodiči, zejména z důvodu, že rodiče žijí odděleně, má dítě právo udržovat osobní vztahy se svými rodiči a přímo se s nimi stýkat, ledaže by to bylo proti zájmům dítěte. Z práva na život v rodině se svými rodiči lze odvozovat i právo dítěte na harmonické výchovné prostředí a na stálost tohoto výchovného prostředí, včetně práva dítěte na společný život nejenom se svými rodiči, ale i sourozenci.

Právo svobodně vyjadřovat své názory ve všech věcech, které se dítěte týkají, v souladu s rozumovou vyspělostí dítěte utvořit si svůj vlastní názor a právo na svobodu projevu je zakotveno v čl. 12 a 13 Úmluvy. Je to právo dítěte, které obecně směřuje vůči všem dospělým a státním orgánům, ale v míře nikoli nepodstatně směřuje i vůči rodičům dítěte. Oprávnění dítěte samostatně rozhodovat o svých věcech ve vztahu k rodičům, a tím tedy i faktické omezení rozhodovací moci rodičů je v právním řádu zcela jednoznačně spojeno s otázkou způsobilosti dítěte k právním úkonům. V naší právní úpravě, která obsahuje pouze obecné kritérium pro částečnou způsobilost k právním úkonům (srov. § 9 obč. zák.), je tento

problém věci výkladu uvedeného ustanovení. V souladu s čl. 12 a 13 Ústavy velká novela zákona o rodině zdůraznila rozhodovací autonomii dítěte. Nové ustanovení § 31 odst. 3 uvádí, *že dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všech rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.*

Ze skutečnosti, že rodiče mají vůči dítěti určitá práva, která jsou zároveň i jejich povinnostmi, bývá dovozováno, že to, co je zákonem stanoveno jako povinnost rodiče, je zároveň oprávněním dítěte. Tak dítě má vůči svým rodičům právo na to, aby bylo **vychováváno, zastupováno a spravováno jeho jmění**. Významným oprávněním dítěte v této souvislosti je jeho právo na výživné vůči rodičům. Naše právní úprava je velmi obecná a ukládá rodičům tuto povinnost do doby, dokud dítě není schopno se živit samo (srov. § 85 odst. 1 zákona o rodině).

Z práv, která náleží obecně fyzické osobě jako subjektu právního vztahu, je ve vztahu dítěte k rodičům třeba připomenout osobnostní práva dítěte, tj. především **právo na soukromí, ochranu korespondence, cti a pověsti dítěte** (srov. čl. 16 Úmluvy). Právní úprava všeobecných osobnostních práv v občanském zákoníku (§§ 11 a 12) nečiní rozdíl mezi zletilou a nezletilou osobou. Existuje však řada práv v této oblasti, včetně **práva na tělesnou integritu**, jež, je-li jejich subjektem nezletilé dítě, nejsou dostatečně chráněna. Takové právo, je-li jeho subjektem dítě, může být nejen snadno ohroženo, ale i porušeno. Problém je v tom, že tohoto porušení, event. ohrožení se nejspíše nejlépe mohou dopustit dítěti nejbližší osoby - příbuzní, rodiče, či zákonní zástupci. např. ohrožení zdraví fyzického nebo psychického, které nebude ještě z hlediska trestního práva trestným činem, může již být protiprávním z hlediska občanského zákoníku.

V neposlední řadě je třeba připomenout ještě jedno právo dítěte vůči rodičům, které sice vyplývá přímo z občanského zákoníku, v praxi se však uplatní jen velmi zřídka. Jde o právo na náhradu škody, které směřuje nejenom vůči třetím osobám (zde většinou k problémům nedochází, protože za dítě jednájí při vymáhání škody jeho zákonní zástupci), ale dítě má samozřejmě nárok na náhradu škody ať už na zdraví nebo na majetku vůči svým rodičům.

6.2.3 Povinnosti dítěte vůči jeho rodičům

Ustanovení § 144 Všeobecného občanského zákoníku stanovilo, že děti jsou svým rodičům povinny úctou a poslušností. Povinnost poslušnosti se časem zmírňovala v souladu se změnami v pohledu na vztah mezi rodičem a dítětem a s demokratizací vztahu.

Velká novela zákona o rodině přinesla nové znění dosavadního § 35, a výslovně se v zákoně nyní uvádí, že **dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat**. Evidentně jde o reminiscenci na citované ustanovení § 144 Všeobecného občanského zákoníku. Jde o ustanovení mající morální obsah, nikoli však normativní hodnotu. Formulace povinnosti „respektovat“ rodiče nahradila starou povinnost poslušnosti, ale respekt není totožný s poslušností. Podle slovníku cizích slov *respektovat* znamená *mít ve vážnosti, úctě* a přímo je uváděn příklad *respektovat rodiče*, takže *ctít a respektovat* znamená *ve své podstatě totéž*.¹⁷⁾ Navíc je zde třeba připomenout, že ne všichni rodiče si zaslouží, aby je dítě ctilo a respektovalo (i notoričtí alkoholikové, narkomani či kriminální recidivisté mají děti).

Konkrétnější povinnosti dětí vůči rodičům jsou upraveny v § 31 odst. 4 zákon o rodině a jsou dvojího typu:

a) dítě, které žije ve společné domácnosti se svými rodiči, je povinno podle svých schopností **pomáhat**. Tato povinnost dětí pomáhat rodičům v domácnosti má svůj základ ve výchově, je vlastně pouze jejím doplněním a zvýrazněním. Konkrétní rozsah pomoci bude záviset především na věku dítěte, neboť je zřejmé, že rodič může po dítěti vyžadovat jen takovou pomoc, která je v rámci jeho schopností. Vyžadování pomoci zásadně přesahující tento rámec by bylo třeba posuzovat jako zneužívání rodičovské zodpovědnosti.

b) dítě je dále povinno **přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny**. I tato povinnost má především výchovný charakter. Podmínkou je, že dítě má pravidelný příjem z vlastní pracovní činnosti, nikoli jen např. dočasný příjem z krátkodobé brigády apod. U nezletilých dětí je nutné přihlížet i k jejich částečné způsobilosti k právním úkonům, tj. že jsou oprávněny, byť v omezeném rozsahu, nakládat se svými příjmy samostatně. Nelze tedy ustanovení § 31 odst. 4 vykládat v tom smyslu, že by dítě muselo odevzdávat veškerý příjem ze své práce, ale jedná se jen o přiměřený příspěvek na úhradu společných potřeb rodiny.

c) další povinností dítěte vůči rodičům, a to bez ohledu na jeho zletilost, je **vyživovací**

povinnost podle § 87 zákona o rodině. Za splnění zákonných podmínek mají rodiče vůči svým dětem právo na zabezpečení tzv. slušné výživy.

7. Syndrom zavrženého rodiče v České republice

7.1 Všeobecný výklad

Do roku 1996 byl syndrom zavrženého rodiče u nás znám jen menší skupině specialistů dětských psychologů a psychiatrů, sledujících anglickou odbornou literaturu. U nás byla však již po desetiletí zmiňována škodlivost popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému, tak i v rámci rodinněprávních sporů před soudy. Jeden z podrobnějších výzkumů v tomto směru (Trnka, 1974) prokazuje přímou závislost stupně maladaptace dítěte na míře jeho popouzení. Jev popouzení dítěte proti druhému rodiči je v západní civilizaci univerzálně znám již dlouhou dobu, odborně byl však popsán až začátkem století dvacátého.

Byl to teprve Američan R. A. Gardner, který si v 80. letech jako první povšiml a popsal další charakteristiky tohoto jevu a jeho důsledků. Nazval je **syndrom zavrženého rodiče**, dále jen SZR. Gardner prokázal, že dítě závislé na jednom rodiči a tímto popouzené proti rodiči druhému si začne vyvíjet vlastní dynamiku postojů vůči tomuto rodiči, kterého nakonec zavrhne. Popouzející, podle Gardnera programující, rodič pak nemusí tyto postoje už přímo posilovat (tak jako na začátku), dítě samo všechny své zkušenosti s rodiči dělí do černobílé šablony „hodný rodič – zlý rodič“ a samo se snaží zalíbit tomu, s kým žije, na kom je závislé a koho má tudíž „raději“. V odborné literatuře nalezneme několik definic SZR, všechny se z velké části překrývají. Cituji jednu z posledních : „O syndromu zavrženého rodiče hovoříme, dojde-li k vypěstování nekompromisně kladného příklonu dítěte k jednomu – tomu hodnému, milému – rodiči a současně k nekompromisnímu zavržení druhého rodiče, toho zlého, nenáviděného. Děje se tak v rámci rodičovských sporů o svěření dítěte nebo o styk s dítětem.“ (Koeppel, Koodje, 1998). Dodávám : dítě ztratilo normální spektrum citů pro oba rodiče.

Jedno z důležitých kritérií SZR je, že míra obviňování, nenávisti ze strany dítěte je zcela nepřiměřená skutečné vině či nějakému nedostatku zavrženého rodiče. Gardner všechny své poznatky zpracoval do základní publikace *The Parental Alienation Syndrome* (1992), kde kromě podrobného výkladu mechanismů SZR nalezneme řadu kasuistik,

historii řešení sporů u evropských i jiných kultur, návod pro postup pracovníků v oblasti duševního zdraví, směrnice pro právní, resp. Soudní postup apod... Jeho zásluhou se tento syndrom – v anglosaských zemích označovaný zkratkou PAS – stal živě diskutovaným problémem.

Vydání překladu vybraných částí Gardnerovy knihy bylo iniciováno Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Publikace je určena pro pracovníky odborů sociální péče. Těchto odborů je v ČR přibližně 100 a jsou obsazeny asi 500 sociálními pracovníky, jejichž prací je mimo jiné i zastupování nezletilých u opatrovnických soudů, jak to orgánům sociálně právní ochrany dětí přísluší podle ustanovení § 37 zákona o rodině a hlavy druhé téhož zákona. Od roku 1996 mají tito pracovníci mezi svým metodickým materiálem i popis syndromu zavrženého rodiče podle Gardnera.

Tematika SZR se bohužel neobjevuje na místech, kde by rozhodně měla být: v publikacích našich předních odborníků. Tak např. v knize *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě* autorů Dunovský, Dytrych, Matějček (1995) není o SZR a ani o R. Gardnerovi ani nejmenší zmínka. Publikace jinak pokrývá velice široké spektrum všech jevů, působících negativně na dítě. Za týrané, zneužívané a zanedbávané dítě autoři považují: „jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomě (případně i nevědomě) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, případně způsobuje jeho smrt.“

7.2 Pohled na motivy a důsledky

Motivace programujícího rodiče vyplývá převážně z těch horších (destruktivních) stránek lidské povahy, jako je motiv moci, pomsty, trestání, nenávist a agrese, jimž je dán volný průběh. Dále se zde pravidelně podílejí motivy vysoce pochybné jako „potřeba vnějšího nepřítele“ (na kterého je možné svést všechny těžkosti a vlastní selhání) nebo egoistická snaha po výhradním vlivu na utváření psychiky „vlastního dítěte“, což nezřídka přejde v pocit vlastnictví i již dospělého dítěte. Rovněž legitimní nárok a přání druhého rodiče nejsou respektovány, ale jsou ignorovány nebo vysmívány.

U dítěte s rozvinutým SZR dochází samozřejmě i k průvodním důsledkům tohoto jevu a to:

- a) dítě ztratí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí
- b) u dítěte se zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj
- c) u dítěte se zabrzdí a zdeformuje psychosociální vývoj

7.3. Ze statistiky

V České republice při rozvodu manželství s nezletilými dětmi jich je zhruba 90 % svěřováno do péče matky.

Zůstanu-li u velmi střízlivého odhadu, tak zhruba 50 % z těchto dětí bylo popouzeno proti otci. Použiji-li Trnkova a Gardnerova schématu, pak mohu říci, že jedna třetina těchto dětí byla popouzena mírně, druhá třetina středně a zbývající třetina silně. U 90 % silně popouzených dětí a u 50 % dětí popouzených středně silně se vyvine **syndrom zavrženého rodiče**. Tyto děti si každoročně odnáší do svého dalšího života vážné psychické poznamenání.

8. Sociálně-právní ochrana

8.1 Všeobecný výklad

Sociálně-právní ochrana dětí je obsažena částečně v zákoně o rodině v části druhé, hlavě druhé, ale stěžejní právní úpravou je speciální zákon, kterým je zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o ochraně dětí“).

O sociálně-právní ochraně v Českých zemích a na Slovensku můžeme hovořit již od konce minulého století. Zejména období tzv. I. republiky je obdobím, kdy se rozvíjela na svou dobu velmi moderní sociálně-právní ochrana dětí, která byla vzorem pro pozdější západoevropské úpravy. Po celou dobu I. republiky existovaly vedle sebe jak státní péče, tak dobrovolná péče, na niž postupně přecházela část agendy státních orgánů. Na této činnosti se účastnilo mnoho významných odborníků, např. prof. Kallab, prof. English, Alice Masaryková a další.

S přihlédnutím k historickému vývoji v této oblasti lze dospět k závěru, že sociálně-právní ochrana spočívá zejména:

- a) ve výkonu opatrovnictví a poručenství,
- b) v poskytování zvláštní ochrany dětem, které nejsou v péči svých rodičů,
- c) výchovně poradenské péči,
- d) hmotné podpoře nezabezpečených dětí a jejich rodičů.

Velká novela zákona o rodině (zák. č. 91/1998 Sb.) se k pojmu sociálně-právní ochrana vrátila a v nově formulovaném ustanovení § 41 zákona o rodině ji definovala jako *ochranu práva dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochranu oprávněných zájmů dítěte*, přičemž za oprávněný zájem dítěte se považuje i *ochrana jeho jmění*. Sociálně-právní ochranou dětí se v duchu novely rozumělo též *předcházení vzniku ohrožení dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje a působení k obnovení narušených funkcí rodiny*.

Ustanovení shora uvedené části druhé, hlavy druhé zákona o rodině bylo přijetím zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí velmi významně pozměněno. Pokud tedy byla oblast sociálně-právní ochrany dětí zahrnuta ještě do tzv. „velké novely“ zákona o rodině v r.

1998, bylo tomu jen proto, že se nepodařilo současně upravit (časově) soukromoprávní část (zákon o rodině) a veřejnoprávní část rodinně-právních vztahů, jak asi bylo původně zamyšleno.

V současné době, po přijetí zákona o ochraně dětí, jsou všechna původní ustanovení obsažená v zákoně o rodině, která byla přijata jen z důvodu absence právní normy, již zrušena. Vymezení cílů sociálně-právní ochrany dětí, pojmů, institucionálního zajištění, vymezení kompetencí atd., jsou tedy obsaženy ve speciální právní normě, v zákoně o ochraně dětí, který nabyl účinnosti dnem 1.4.2000.

Z důvodové zprávy k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí vyplývá, že je to zejména stát, kdo odpovídá za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou základních práv a svobod a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy a orgány určené tímto zákonem, a to do doby jednoznačného vymezení rodinných vztahů v budoucím novém **kodexu občanskoprávním**. Do této doby se považuje za vhodné ponechat některé úpravy sociálně-právní ochrany dětí aplikované soudy v současném zákoně o rodině.¹⁸⁾

Z celého zákona o ochraně dětí je zřejmé, že hlavním principem (ideou) zákona je „princip preventivního působení“ na rodinné vztahy, tzn. předcházení problémům dětí, a pokud taková „prevence“ nepostačuje, jsou v tomto zákoně velmi precizně, hierarchicky uspořádána opatření sociálně-právní ochrany, která umožňují pružnou a adekvátní reakci „veřejné moci“ na konkrétní situaci, v níž se dítě nachází.

Podle mého mínění je zde na místě ocitovat ustanovení § 1 zákona o ochraně dětí:

„ § 1 Sociálně-právní ochrana dětí

(1) Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen „sociálně-právní ochrana“) se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.*

(2) Nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které upravují též ochranu práv a oprávněných zájmů.“

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je „**zájem a blaho dítěte**“ (§ 5 zákona o ochraně dětí). Tato ochrana se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní svoje povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti (§ 31 a násl. zákona o rodině), nevykonávají nebo zneužívají svá práva, a dále na děti svěřené do „cizí“ výchovy, děti vedoucí zahálčivý nebo nemravný život, děti utíkající (opakovaně) od rodičů nebo jiných osob a dále na děti, na kterých byl spáchán trestný čin nebo které jsou podezřelé ze spáchání takového činu (vše ustanovení § 6 zákona o ochraně dětí).

Tento zákon také začleňuje mezi OSPOD, jako samostatný orgán Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, který je řízen přímo Ministerstvem práce a sociálních věcí.

Zákon o ochraně dětí také vymezuje jasná pravidla pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče (§ 20 a násl.), organizaci, spolupráci jednotlivých subjektů, poradenství pro náhradní rodinnou péči apod.

Podle tohoto zákona, je oprávněn „**každý**“ (§ 7) upozornit na závadné chování jejich rodiče, stejně tak i OSPOD, ale stejně tak, má právo požádat „dítě“ i „rodič“ OSPOD o pomoc (§§ 8-9).

Přijetím zákona o ochraně dětí, byla znovu po mnoha letech (cca 10 let) posílena role **státního zastupitelství** na úseku posílení účasti státu v rodinně-právní oblasti, což já osobě považuji za krok správným směrem, protože státní zastupitelství je dalším „garantem“ dodržování práv, ale i povinností ve vztahu rodiče-děti, ale také ve vztahu stát-rodiče-děti. Státní zastupitelství má právo vstupovat již do řízení zahájených, ale také má i právo podávat v určitých zákonem stanovených případech návrhy soudu (např. § 35 občanského soudního řádu, § 43 odst.1,2 zákona o rodině atd.).

8.2 Intervence státu do rodinných vztahů

Z hlediska rozsahu **intervence do rodinného systému** a použitých prostředků této intervence lze ve vztahu k rodičům rozlišit tři základní situace:

a) státní intervence řeší problém v rodině bez toho, že by došlo ke změně právního postavení jednotlivých členů rodiny,

b) státní intervence může nabýt takové intenzity, že má za následek změnu právního postavení subjektů, tj. může dojít k pozastavení výkonu, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti (§ 44 zákona o rodině)

c) státní intervence nemění právní postavení rodičů, ale fakticky dochází k omezení rodičovské zodpovědnosti (např. nařízení ústavní či ochranné výchovy, zákaz styku rodiče s dítětem apod.)¹⁹⁾

Závažnou otázkou v této souvislosti je zejména **otázka míry intervence**. Rozhodující je princip adekvátnosti zásahu tak, aby tato intervence do rodiny byla **efektivní, přiměřená** s ohledem na zájem dítěte, a především **rychlá**. Čas dítěte je jiný než čas dospělého²⁰⁾, a účinnou pomocí je v první řadě rychlá pomoc.

Je třeba rozlišit situace, kdy stát **musí zasáhnout**, protože nastala zákonem předvídaná skutečnost. Zde může nastat dvojí situace:

a) zákon pro tuto situaci předvídá určité konkrétní řešení (ustanoví opatrovníka či poručníka, nařízení obligatorní ochranné výchovy),

b) příslušný státní orgán je povinen nabídnout alternativní řešení situace, které projedná s rodiči, případně s dítětem, přičemž některé z nabídnutých řešení však musí být realizováno.

Od uvedených situací je pak třeba odlišit případy, kdy je zde pouze oprávnění státu zasáhnout, tj. stát **může zasáhnout** (ale nemusí) a současně nabídnout určité možnosti řešení. Využití těchto nabídnutých možností je však již věcí těch, kterým je tato nabídka určena, tj. rodičům nebo dětem.

8.2.1 Výchovná opatření

Výchovná opatření jsou upravena v ustanovení části druhé (vztahy mezi rodiči a dětmi), hlavě druhé (výchovná opatření), v ustanoveních §§ 41-50 zákona o rodině. Ve svém vlastním a nejužším slova smyslu jsou upravena v ustanovení § 42 a 43 zákona o rodině. Zde je na místě zcela přesně ocitovat plné znění těchto zákonných ustanovení:

„§ 42

Opatření, kterými se omezuje rodičovská zodpovědnost, může učinit jen soud.

§ 43

(1) Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučiní-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření:

a) napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu,

b) stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti,

c) uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.

(2) Učinil-li orgán sociálně-právní ochrany dětí opatření uvedené v odstavci 1, nepotřebuje schválení soudu. Tato opatření může učinit i soud, učiní-li je orgán sociálně-právní ochrany dětí, nepotřebují schválení soudu. Měnit nebo rušit taková opatření může orgán, který jej učinil.“

Zde je podle mne nutné zdůraznit před vlastním rozбором „výchovných opatření“ ustanovení § 41 zákona o rodině (viz shora), kde je striktně stanoveno, **že opatření, kterými se omezuje rodičovská zodpovědnost** (ust. § 44 a násl., např. pozastavení nebo omezení rodičovské zodpovědnosti), **může učinit jen soud**. Toto ustanovení znamená, že ty nejzávažnější zásahy a příp. omezení vztahu rodiče-dítě, může učinit jenom soud.

Toto ustanovení však neznamená, že dále uvedená „méně významné zásahy“ do vztahu rodiče-dítě, nebo-li „výchovná opatření“ může učinit jen OSPOD a nikdo jiný. Zde pro srovnání odkazují na ustanovení § 43 odst. 1 (viz shora), kde je uvedeno, že pokud neučiní takové opatření OSPOD, může tak učinit soud.

Druhy výchovných opatření

Jednotlivá výchovná opatření mají různou povahu a účel. Rovněž jejich četnost v praxi se různí, zejména s ohledem na efektivnost jednotlivých opatření. Všechna výchovná opatření

jsou ukládána na základě projednání ve správním řízení (pokud zákon nestanoví jinak - § 60 zákona o ochraně dětí).

Podle ustanovení § 43 odst. 1 zákona o rodině, rozhoduje o výchovných opatřeních orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) nebo soud, pokud tak neučiní OSPOD.

To, kdo je vlastně OSPOD, je stanoveno ve speciálním zákoně (zákon o ochraně dětí), kde je v ustanovení § 4 stanoveno: „...orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- c) obecní úřady
- d) ministerstvo
- e) Úřad.

Dále je v ustanovení odst. 2) uvedeno, že: „...sociálně-právní ochranu dále zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny (dále jen „pověřená osoba“.“

Jednoznačně je tedy zřejmé, že základním stupněm (článkem) OSPOD je obec (obecní úřad), která plní základní úkoly při sociálně-právní ochraně dětí. Podle ustanovení § 38 zákona o ochraně dětí, zřizuje starosta obce s rozšířenou působností jako zvláštní orgán obce **Komisi pro sociálně-právní ochranu dětí**, která jednak rozhoduje o vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany (§§ 48-49 zákona o ochraně dětí), a o jeho odebrání, jednak působí jako jakýsi “koordinátor“ výkonu sociálně-právní ochrany na území obce s rozšířenou působností (jejího správního obvodu). Jednotlivé úkoly, vzájemná hierarchie a pravomoci jednotlivých OSPOD jsou dále stanoveny v dalších ustanoveních zákona o ochraně dětí. O výchovných opatřeních se pak přímo hovoří v ustanovení § 13 zákona o ochraně dětí, které zní:

„ § 13 Výchovná opatření

(1) *Obecní úřad rozhoduje o opatřeních podle zvláštního právního předpisu, neučiní-li tak soud, přihlédne přitom k tomu, že projednávání nedostatků podle § 10 odst. 1 písm. b) až d) nevedlo k nápravě. Opis rozhodnutí zasílá obecní úřad obecnímu úřadu obce s rozšířenou*

působnosti.

(2) Obecní úřad sleduje, zda jsou dodržována opatření, o nichž rozhodla. Obecní úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností sledují, zda jsou dodržována opatření učiněná soudem, jestliže je o to soud požádá.“

Opatřeními podle zvláštního právního předpisu, jak je uvedeno v § 13, se rozumí ustanovení § 43 zákona o rodině (jednotlivé druhy výchovných opatření). Ke stejnému ustanovení se váže i „sledování dodržování opatření soudu na žádost“ (§ 13 odst. 2 zákona o ochraně dětí), což se vztahuje k oprávnění soudu, rozhodnout za OSPOD (§ 43 zákona o rodině).

Obecní úřad má stanovenou povinnost (viz shora ust. § 13 odst. 1), že musí při rozhodování o vlastních výchovných opatřeních přihlídnout k tomu, že předchozí projednávání nedostatků dle ustanovení § 10 odst. 1 písm. b) až d) zákona o ochraně dětí nevedlo k nápravě. Není to podle mého názoru nic jiného, než stanovení povinnosti „obcím“, aby před vlastním výchovným opatřením podle zákona o rodině, prováděly dlouhodobější a cílevědomější výchovnou práci. Dá se z toho také podle mého mínění dovodit, že „obec“ nemůže rozhodovat o vlastních výchovných opatřeních, aniž splnila svoje povinnosti dle ustanovení § 10 zákona o ochraně dětí.

Vyšší forma rozhodování, nebo spíše rozhodování o přímém zásahu do rodičovské zodpovědnosti (např. omezení, pozastavení atd.) dle ustanovení § 44 a násl. zákona o rodině, je svěřeno nikoliv obecnímu úřadu obce, ale obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (§ 14 zákona o ochraně dětí). Mám zde na mysli ne vlastní rozhodnutí, protože to v těchto případech může učinit jen soud, ale **podávání návrhu soudu za podmínek stanovených zvláštním zákonem** (§§ 44, 46 a 68 odst. 1 a 3 zákona o rodině).

Vlastní projednání nedostatků, je upraveno v § 10 odst. 1 písm. b) až d), kde je stanoveno:

„ § 10

(1) Obecní úřad je povinen

b) působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,

c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte,

d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování.“

Ještě je zde nutno vysvětlit pojem Úřad jako OSPOD, tak jak je uveden ve shora citovaném ustanovení § 4 odst. 1 písm. e) zákona o ochraně dětí. Úřadem se rozumí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně a Úřad je správním úřadem s celostátní působností, přičemž je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí (blíže viz ust. § 3 zákona o ochraně dětí).

Jednotlivé druhy výchovných opatření:

a) **Napomenutí** (§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o rodině)

Napomenutí je nejmírnější formou výchovných opatření. Napomenuti mohou být jednak samotné dítě, jeho rodiče, i třetí osoby, které narušují řádnou výchovu dítěte. Napomenutí má být učiněno vhodným způsobem. K **napomenutí dítěte** dojde tehdy, jestliže je dítě ve věku, kdy je předpoklad, že napomenutí na dítě zapůsobí, tj. dítě je schopno uvědomit si své nevhodné chování, případně jeho důsledky. K **napomenutí rodičů** dochází tehdy, jestliže zanedbali nebo porušili některou ze svých povinností k dítěti, přičemž se nemusí jednat pouze o povinnosti vyplývající z obsahu jejich rodičovské zodpovědnosti, ale i povinnosti, které rodičům ukládají jiné právní předpisy. Rodiče např. nenavštěvují s dítětem zdravotnické zařízení v případech, kdy to příslušné právní předpisy vyžadují (povinné očkování), dítě zanedbává povinnou školní docházku nebo rodiče ponechávají dítě bez dozoru apod. **Třetí osoby**, které budou podle uvedeného ustanovení **napomenuty**, mohou být jak příbuzní, tak i zcela cizí osoby, ale mohou to být i osoby, které mají dítě na základě rozhodnutí soudu ve své péči. Důvodem, pro které je jim vysloveno napomenutí, je skutečnost, že narušují řádnou výchovu dítěte.

b) **Dohled** (§ 43 odst. 2 písm. b) zákona o rodině)

Jestliže se napomenutí míjí účinkem, nebo jde o závažnější poruchy v chování nezletilého, nebo jeho rodiče, může být nad nezletilým nařízen dohled. Dohled je prováděn za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti. Pokud soud požádá obecní úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností o sledování, zda jsou opatření učiněná soudem dodržována, jsou obecní úřady povinné vyhovět a takové sledování

provádět (viz shora). Soud prvního stupně, který o dohledu rozhoduje, vyžaduje v pravidelných intervalech (nejméně 1x za 6 měsíců) podávání zprávy o výchově (OSPOD, škola, internát apod.). Průběh dohledu musí soud soustavně sledovat (§ 47 zákona o rodině) a posuzuje jeho další trvání, případně přikročí k dalšímu (jinému) vhodnějšímu výchovnému opatření.

Dohled lze stanovit i tehdy, je-li výchova dítěte řádně zabezpečena, ale perspektiva těchto poměrů není jistá, např. vážná nemoc rodičů, nízký věk rodičů, je-li vážně ohrožena sociální nebo bytová situace rodiny, jsou-li vážně narušeny vztahy mezi rodiči atd., což znamená, že výchovné problémy ještě nenastaly, ale je zde „vážná hrozba“, že k výchovným problémům může dojít.

c) **Omezení** (§ 43 odst. 2 písm. c) zákona o rodině)

Příslušný orgán může uložit nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilé vzhledem k jeho osobě nevhodných (§ 43 odst. 2 písm. c/ zák. o rod.). Na rozdíl od předchozích omezení je toto omezení ukládáno v praxi poměrně zřídka.

V těchto případech by se mohlo jednat např. o zákazy návštěv herny, nebo v poslední době stále častější (zejména ve městě Brně) zákazy fotbalových utkání místního fotbalového klubu (tzv. „football hooligans“).

Při rozhodování, kterou formou opatření v konkrétním případě využít, je podle mne velmi důležité uvážit, zda nedostatky v chování a výchově dítěte jsou takového rázu, že mohou ovlivnit dítě do budoucna. Vždy to závisí na posouzení konkrétního případu v jednotlivostech, ale i ve vzájemných souvislostech.

Z judikatury:

R 2/1965: Dohled nad výchovou nezletilého dítěte (§ 43 zákona o rodině) provádí ten orgán, který dohled nařídil (národní výbor nebo soud). Při provádění dohledu může soud využít součinnost školy a společenských organizací v místě bydliště nebo na pracovišti. Tuto součinnost však soud ve výroku rozhodnutí o dohledu nad výchovou nezletilce uvedeným orgánům a organizacím neukládá, nýbrž je při provádění dohledu o tuto součinnost požádá.

R 4/1981: Důvody, pro něž dochází ke stanovení dohledu nad nezletilým, mohou spočívat jak v chování rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, tak v

chování dětí, např. záškoláctví, toulání se, páchání drobných krádeží, hrubé jednání vůči rodičům nebo učitelům a spolužákům atd.

Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, její omezení a zbavení

Zásah do rodičovské zodpovědnosti je nejvýznamnějším zásahem do právního vztahu mezi rodiči a dětmi, proto je k tomuto zásahu oprávněn pouze **soud**.

Zákon o rodině po poslední novele nyní rozlišuje mezi **pozastavením výkonu rodičovské zodpovědnosti** (sistace) a jejím **omezením**. V původním znění v obou těchto případech šlo o omezení rodičovských práv.

„Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti“ (§ 44 odst. 1 zákona o rodině). Tzv. **sistace rodičovské zodpovědnosti** znamená, že rodič sice je nositelem rodičovské zodpovědnosti, ale nemůže ji vykonávat. Půjde o případ, kdy rodič z objektivních důvodů svá práva a povinnosti nemůže vykonávat, a zájem dítěte vyžaduje, aby o situaci bylo rozhodnuto. Zásadním důvodem, pro který soud může přistoupit k pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti je jediné a pouze skutečnost, že to z objektivních důvodů vyžaduje zájem dítěte.

„Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí, přitom vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje“ (§ 44 odst. 2 zákona o rodině). Rozhodnutí o **omezení rodičovské zodpovědnosti** lze již charakterizovat jako sankci za zaviněné porušování povinnosti ze strany rodiče. Jestliže soud rozhoduje o omezení rodičovské zodpovědnosti, musí ve výroku rozhodnutí uvést rozsah tohoto omezení, tedy ve výkonu kterých práv a povinností je rodič omezen. Jestliže bude výrokem soudu omezen ve výkonu rodičovské zodpovědnosti pouze jeden z rodičů, výkon tohoto práva se koncentruje v osobě druhého rodiče. Pokud by došlo k omezení u obou rodičů nebo jediného žijícího rodiče, musel by soud v tom rozsahu ustanovit dítěti opatrovníka, který by toto právo a povinnost vykonával místo rodičů. Vedle omezení rodičovské zodpovědnosti na základě rozhodnutí soudu je třeba se zmínit i o **faktickém omezení** rodičovské zodpovědnosti. V tomto případě není rozhodnuto podle § 44 odst. 2 zák. o rod., ale na základě jiného soudního rozhodnutí dochází k faktickému omezení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti,

zejména pokud jde o osobní péči o dítě. Jde o případ, kdy soud vysloví zákaz styku s dítětem podle § 27 odst. 3 zákona o rodině, je nařízena ústavní nebo ochranná výchova (§ 46 odst. 2 zákona o rodině, § 78 TZ) apod.

Zbavení rodičovské zodpovědnosti je zásadním zásahem do vztahu mezi rodičem a dítětem a nejtvrdíší sankcí, kterou zákon o rodině zná. Soud k němu může přistoupit tehdy, *„zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon, nebo ji závažným způsobem zanedbává“* (§ 44 odst. 3 zákona o rodině). Vždy půjde o takové chování rodiče, které je protiprávní a ze strany rodiče **zaviněné**. Patří sem nejenom nejzávažnější případy zanedbávání práv a povinností, ale i případy, kdy rodiče úmyslně vykonávají svá práva v rozporu s jejich účelem. Tam, kde již porušením povinností nebo zneužitím práva došlo současně k naplnění skutkové podstaty některých trestných činů, je třeba k této skutečnosti přihlédnout. Poslední novela výslovně uvádí, že *„dopustil-li se rodič úmyslného trestného činu proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu dítě mladší patnácti let použil, popřípadě se dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník k trestnímu činu spáchaného jeho dítětem, soud vždy posoudí, zda tu nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti“* (§ 44 odst. 4 zákona o rodině).

V této souvislosti je třeba především zmínit se o trestném činu opuštění dítěte (§ 212 TZ), týrání svěřené osoby (§ 215 TZ), ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 TZ), pohlavní zneužívání (§ 242 TZ). Formulace „dítě mladší patnácti let ke spáchání trestného činu použil“ směřuje na případy, kdy rodič posílá dítě páchat trestnou činnost, protože dítě ještě samo není trestně odpovědné (typicky kapsářství, krádeže, ale i loupeže apod.). I v tomto případě může být zbaven rodičovské zodpovědnosti jeden z rodičů nebo oba rodiče.

Není vyloučen případ, že k omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti dojde jen ve vztahu k některému z dětí téhož rodiče, nebo i ke všem dětem. Bude to záviset na okolnostech konkrétního případu. V rozhodnutí o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti musí být vždy uvedeno, kterého rodiče ve vztahu ke kterému dítěti se rozhodnutí dotýká. Nelze zbavit rodiče rodičovské zodpovědnosti „dopředu“ ve vztahu k dětem, které se mohlo narodit.

Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, její omezení nebo zbavení se zásadně netýká plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem. I rodič, který byl zbaven rodičovské zodpovědnosti, má nadále k dítěti vyživovací povinnost (§ 44 odst. 5 zák. o rod.).

Dojde-li k podstatné změně poměrů, umožňuje občanský soudní řád (§163 odst. 2) obnovení rodičovské zodpovědnosti.

Z judikatury:

R 11/1965: Opatření podle § 44 zákona o rodině lze zrušit a rodičovská práva (nyní rodičovská zodpovědnost) obnovit, odpadnou-li důvody, pro které došlo ke zbavení nebo omezení rodičovských práv.

R 84/1970: Rozhodnutí omezující práva matky v dispozici s majetkem nezletilých dětí (např. formou vinkulace vkladu) je vlastně rozhodnutím o omezení rodičovských práv matky. Takovéto rozhodnutí může být vydáno v řádně zahájeném řízení a pouze senátem.

R 41/1976: Zřetel na různou povahu překážek, které brání rodičům (§ 44 odst. 1 zákona o rodině) ve výkonu jejich rodičovských práv a povinností (dnes rodičovská zodpovědnost), vyjadřuje zákon o rodině tím, že ponechává na úvaze soudů, zda i při splnění všech zákonných podmínek vysloví omezení rodičovských práv nebo zda zajistí řádnou výchovu dětí jiným způsobem.

NS ČR 5 Cdo 17/92, Dc 3/92: Mění-li odvolací soud výrok rozsudku soudu prvního stupně, jímž byl zamítnut návrh na zbavení otce rodičovských práv k nezletilému dítěti, je povinností odvolacího soudu postupovat důsledně podle ustanovení § 220 odst. 2 o.s.ř. (tj. v potřebném rozsahu doplnit dokazování, případně i opakovat důkazy provedené před soudem prvního stupně).

Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodič

Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je možné charakterizovat jako **nejvolnější formu náhradní rodinné výchovy**. Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je výjimkou ze zásady, že výchova nezletilého dítěte je především právem, a současně také povinností rodičů. Nezletilé dítě může být svěřeno do výchovy jiné fyzické osobě než rodiče v případech, kdy rodičům brání v bezprostřední péči o dítě subjektivní nebo objektivní překážky, zpravidla krátkodobého charakteru, a lze-li současně předvídat, že se dítě bude moci po překonání nebo odpadnutí těchto překážek do své rodiny vrátit. Zákon o rodině upravuje institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osobě než rodiče v části druhé, hlavě druhé, ustanovení § 45.

Základní předpoklady pro svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče jsou následující:

- a) existence subjektivních nebo objektivních překážek, zpravidla krátkodobého charakteru, které brání rodičům ve výchově jejich nezletilého dítěte,
- b) zájem dítěte na svěřeni do jiného výchovného prostředí,
- c) vyjádření dítěte, pokud je schopno formulovat své vlastní názory, a to s ohledem na ustanovení čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a § 31 odst. 3 zákona o rodině,
- d) existence fyzické osoby, způsobilé náhradní rodinnou výchovu zabezpečit, a její souhlas.

Nezletilé dítě může být na základě ustanovení § 45 zákona o rodině svěřeno do výchovy buď **jedné fyzické osobě**, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte do výchovy souhlasí, nebo **do společné výchovy manželům**.

Blízký příbuzenský vztah mezi fyzickou osobou, které je nezletilé dítě svěřováno do výchovy, a dítěte **je velmi žádoucí**. V praxi jsou nejčastěji svěřovány děti prarodičům, strýci, tetě. Pokud jsou splněny další předpoklady a podmínky, nezletilé dítě může být svěřeno také do výchovy svého staršího sourozence nebo i jiného příbuzného. Zvláště v případech, kdy se již rozhodováním soudu nezletilé dítě fakticky nachází v péči jiné osoby než rodiče, je právě v zájmu nezletilého dítěte, aby byla zachována kontinuita výchovného prostředí. Jestliže však rodiče nezletilého dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečovat dlouhodobě, zpravidla není místo pro uplatnění § 45, ale spíše pro **institut pěstounské péče nebo osvojení**.

Na rozdíl od ostatních forem náhradní rodinné výchovy neupravuje zákon u svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče výslovně obsah tohoto právního vztahu. Ustanovení § 45 odst. 4 zákona o rodině ukládá soudu povinnost při rozhodování o vzniku této formy náhradní rodinné výchovy vymezit zároveň rozsah práv a povinností jiné osoby ve vztahu k dítěti. Rozhodování o podstatných věcech týkajících se dítěte bývá zpravidla vyhrazeno rodičům, pokud ovšem nedošlo k zásahům do rodičovské zodpovědnosti. Ani v případě, že by byli rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo by byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, by však nebylo možné na osobu, již se dítě svěřuje do výchovy, převést všechna práva vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. I když je tedy nezletilé dítě svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, **zůstávají rodiče zpravidla i nadále jeho zákonnými zástupci**. Samozřejmě **rodičům zůstává vyživovací povinnost k dítěti za podmínek stanovených v ustanovení § 85 a násl. zákona o rodině**. Z hlediska praxe

je proto žádoucí, aby soud v konkrétním rozhodnutí vymezil též oprávnění fyzické osoby, případně manželů, **přijímat pro dítě výživné, hospodařit s ním, případně je vymáhat soudní cestou.**

Jiné osobě než rodiči zásadně nevzniká na základě rozhodnutí podle ustanovení § 45 zákona o rodině vyživovací povinnost k dítěti. **Pouze v případě, že se jedná o příbuzného v řadě přímé, tj. zpravidla o prarodiče, uplatní se subsidiárně vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými podle ustanovení § 88 a násl. zákona o rodině.**

Jelikož je však jiná fyzická osoba povinna o dítě osobně pečovat, znamená to, že musí dítěti poskytnout vše potřebné pro jeho všestranný vývoj²¹⁾, a to i v případě, kdy rodiče nebo jiné povinné osoby neplní svoji vyživovací povinnost řádně a včas.

Z judikatury:

R 21/1965: Svěření dítěte do výchovy jiné osoby než rodiče bude na místě zpravidla tehdy, jestliže ani jeden z rodičů nebude moci řádnou výchovu zajistit.

R 5/1967: Bratr nezletilý, který podal návrh, aby mu byla svěřena do výchovy a výživy, je účastníkem řízení o tomto návrhu, a je proto též oprávněný podat opravný prostředek proti rozhodnutí soudu prvního stupně.

R 21/1981: Občan, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy podle ustanovení § 45 odst. 1 zákona o rodině, není oprávněn dítě zastupovat při vymáhání výživného, pokud tímto zastupováním nebyl výslovně pověřen.

8.2.2 Ústavní a ochranná výchova

Nařízení **ústavní a ochranné výchovy** je po zbavení rodičovské zodpovědnosti druhým nejzávažnějším zásahem do rodinných vztahů. **O nařízení ústavní výchovy rozhoduje vždy soud**, a to i bez návrhu. Nejsou vyloučeny ani případy, kdy návrh, případně podnět zahájení řízení podají např. rodiče nebo jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy. Zákon o rodině uvádí v § 46 odst. 1 věta první, že soud „*může*“ nařídit ústavní výchovu. Pokud jsou však splněny hmotněprávní podmínky pro nařízení ústavní výchovy, je třeba toto ustanovení spíše vykládat tak, že soud „*musí*“ ústavní výchovu nařídit.

Zákon o rodině při ustanovení **podmínek pro nařízení ústavní výchovy** vychází ze dvou následujících situací:

a) Ústavní výchova může být nařízena tehdy, jestliže je výchova dítěte **vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě**.

Výchova dítěte může být vážně ohrožena jak z objektivních, tak subjektivních důvodů, zejména tehdy, jestliže rodina zanikla z důvodu úmrtí rodičů nebo rodiče pro svůj zdravotní stav nemohou zabezpečit výchovu dítěte a není nikdo ze širší rodiny, kdo by mohl převzít dítě do své výchovy. Výchova dítěte je **vážně narušena** buď jednáním ze strany rodičů, kteří zanedbávají své povinnosti vůči dítěti, ale může jít i o případy, kdy rodiče své povinnosti vůči dítěti plní, ale jde o dítě obtížně vychovatelné apod. Pod pojmem **jiná výchovná opatření**, která nevedla k nápravě, je třeba především chápat výchovná opatření dle § 43 odst. 2 zákona o rodině, tj. napomenutí, dohled, případně stanovení omezení pro nezletilého. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

b) Ústavní výchova může být rovněž nařízena tehdy, jestliže rodiče **z jiných závažných důvodů** nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Jiné závažné důvody mohou spočívat jak u dítěte samotného (např. jestliže jeho výchova bude v důsledku duševní poruchy vyžadovat zvláštní péči), tak u rodičů (ve formě objektivních překážek, pro které nebudou moci výchovu dítěte zabezpečit, jako např. dlouhodobé onemocnění, výkon trestu odnětí svobody apod.). V tomto případě nemusí předcházet jiná výchovná opatření, zejména jestliže nevedla k nápravě a mohla znamenat ohrožení výchovy nezletilého dítěte.

Ústavní výchova se provádí **ve specializovaných ústavech** nebo se **dítě svěří do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** (§ 42 zákona o ochraně dětí), jak je stanoveno v ustanovení § 46 odst. 1 zákona o rodině. Před nařízením ústavní výchovy má soud stanovenou povinnost (§ 42 odst. 2 zákona o rodině), zkoumat zda stejného účelu nelze dosáhnout náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má přednost před výchovou ústavní.

Ochranná výchova není upravena v zákoně o rodině, ale v §§ 84-86 trestního zákona. Trestní zákon rozlišuje **dva druhy ochranné výchovy**, a to:

a) obligatorní ochrannou výchovu (nařizuje se v občanském soudním řízení podle § 86

trestního zákona, osobě která dovršila 12 let a je mladší než 15 let - blíže viz ustanovení § 86 trestního zákona)

b) fakultativní ochrannou výchovu (může soud rozhodnout v občanském soudním řízení tehdy, pokud je to nutné k zajištění řádné výchovy mladistvého (osoba ve věku 15-18 let věku), blíže viz ustanovení § 84 trestního zákona.

Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje zájem chovance, nejdéle však do dovršení osmnácti let. Vyžaduje-li to zájem chovance, může soud prodloužit, stejně jako ústavní výchovu do dovršení devatenácti let (srov. § 85 odst. 3 TZ).

8.2.3 Opatrovnictví a poručenství

Do oblasti sociálně-právní ochrany je třeba zahrnout i dva zcela rozdílné instituty, sloužící k ochraně zájmů nezletilých dětí, a to instituty **opatrovnictví a poručenství**. O těchto institutech se zmíním jen velmi okrajově.

Oba instituty jsou upraveny v části druhé, hlavě páté, ustanovení §§ 78-84 zákona o rodině. Konkrétně institut **poručenství** v ustanovení §§ 78-82 zákona o rodině a institut opatrovnictví v ustanovení §§ 83-84 zákona o rodině.

Oba tyto instituty mají svůj základ již v právu římském (**tutela a cura**). Základní rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že **opatrovník** vykonává pouze některá práva a povinnosti za rodiče, zatímco **poručník** vykonává práva a povinnosti namísto rodičů, protože rodiče nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti.

Základním předpokladem pro ustanovení **poručníka** je skutečnost, že **nezletilé dítě nemá zákonného zástupce** (rodiče zemřeli, rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti nebo rodiče nemají plnou způsobilost k právním úkonům). Pokud nastanou shora uvedené skutečnosti je povinen soud ustanovit dítěti poručníka (§ 78 zákona o rodině). Dokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se neujme své funkce, činí za něho neodkladné úkony OSPOD (§ 79 odst. 4 zákona o rodině). Dozor na činnost poručníka vykonává soud. Na jejich vzájemné vztahy (poručník-dítě) se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí (§ 81 zákona o rodině).

Opatrovník je ve smyslu ustanovení § 83 zákona o rodině ustanovován **k**

ochraně zájmů nezletilého dítěte v jednotlivých konkrétních případech. O jeho ustanovení rozhoduje vždy soud. Rozlišujeme **opatrovnictví krátkodobé** (např. kolizní opatrovník podle § 37 odst. 1 zákona o rodině) a **opatrovnictví dlouhodobé** (opatrovník podle § 44 odst. 2 zákona o rodině, tzn. omezení rodičovské zodpovědnosti soudem).

9. Praktická část

9.1 Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů soudem

Při výkonu své odborné stáže jsem měla možnost v praxi se seznámit s prací sociálních pracovníků Městského úřadu Brno – Královo Pole, prací psychologa při zpracovávání odborných znaleckých posudků, právníka a v neposlední řadě soudu při rozhodování o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů v době před a po rozvodu. Odbornou stáž jsem vykonávala v advokátní kanceláři a v psychologické poradně, která se zabývá, kromě jiného, syndromem zavrženého rodiče.

V Zákoně o rodině se v § 26 uvádí :

odst. 4) „Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů“.

Odst. 5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní“.

Při aplikaci těchto ustanovení v aktuální soudní praxi podmínky, v nichž bude dítě žít po rozvodu rodičů, z nichž „výchovné schopnosti rodičů“ hrají prim, zkoumá soud jednotlivě a konkrétně, i když je v závěru samozřejmě shrne. Soudní znalec z oboru zdravotnictví, zpravidla klinický psycholog nebo psychiatr, zkoumá tyto schopnosti z hlediska svého oboru či odvětví dosti podrobně.

Kritéria kvality výchovných schopností, v § 26, odst. 4 a 5 pouze vyjmenovává, počínaje zájmem dítěte s ohledem na osobnost....a konče „kdo dbal o výchovu po stránce citové,

rozumové a mravní“. V tomto výčtu není patrný žádný systém : nelze poznat, které kritérium je důležité, či velmi důležité a které je pouze doplňující. Pravděpodobnost, že jeden z rodičů bude splňovat všechna uvedená kritéria velmi dobře, zatímco druhý všechna špatně je velmi malá. Obvykle se soudce setká s rodiči, kteří budou některá kritéria splňovat lépe, jiná hůře. Aby soudce mohl co nejlépe rozhodnout, měl by znát váhu jednotlivých kritérií a to zhodnocenou odborníky příslušné provenience, tedy psychology.

Níže uvedený seznam kritérií prošel určitým vývojem. Prvně byl publikován v roce 1989, následně pak v odborné publikaci Dětská klinická psychologie (Říčan, Vagnerová) v roce 1991, dále v Bulletinu advokacie, v metodickém materiálu MPSV ČR pro sociální pracovníky. Již před první publikací byl seznam opakovaně posuzován, doplňován, modifikován a vyvažován skupinami psychologů, později i sociálními pracovníky, soudními znalci a opakovaně i soudci.

Výsledek této víceleté práce za přispění celkem několika set odborníků má ve srovnání s dvěma uvedenými odstavci Zákona o rodině dvě nesporné výhody a to :

- a) každé kritérium je blíže vymezeno a komentováno
- b) kritéria jsou uspořádána podle své závažnosti, důležitosti a umožňují tak posuzovateli, aby si poměrně snadno udělal přehled, aby mohl „zvážit“, u kterého z rodičů je suma pozitiv vyšší.

Kritéria byla původně vypracována pro znalce psychologie (a psychiatry). Avšak to, co zpracují znalci, musí opět posoudit soudce. Navíc argumenty při soudním jednání ve smyslu co je lepší a co je horší pro dítě posuzuje i kolizní opatrovník. Uvedenými argumenty pak operují i účastníci řízení a jejich právní zástupci.

Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů:

Osobnost rodiče

Ke zdravému vývoji osobnosti dítě nezbytně potřebuje vzor, výchovu má určovat psychicky zdravější rodič.

Vztah rodiče k dítěti

Pozitivní vztah k dítěti, jinak řečeno láska k němu, je podmínkou sine qua non pro jeho další normální vývoj.

Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

K formování vlastního charakteru má mít dítě dobrý vzor.

Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Zpřetrhání citového pouta dítěte k rodiči vede k narušení základní životní jistoty dítěte, popouzení k celému spektru poruch a vypěstovaný syndrom zavrženého rodiče vede k poškození psychického vývoje dítěte.

Vztah dítěte k rodiči

Ke svému normálnímu vývoji dítě potřebuje trvalou přítomnost dospělé osoby (nejlépe rodiče), ke kterému vytváří pevný a trvalý vztah.

Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

K uspokojivému osvojení role musí mít děti vhodný vzor.

Úroveň vzdělání a inteligence rodiče

Rodič, který má výrazně vyšší vzdělání a inteligenci, bude dítě více stimulovat v jeho rozumovém rozvoji, předá více zkušeností a poznatků.

Šíře rodinného zázemí

Širší rodinné zázemí je pro všestranný rozvoj dítěte a jeho pocit životní jistoty příznivější.

Kontinuita prostředí pro dítě

Dítě by pokud možno nemělo zpřetrhávat svazky s dalšími důležitými osobami a s prostředím, na které si zvyklo.

Socioekonomický statut

Má-li rodič více finančních prostředků, může dítěti zajistit lepší životní podmínky.

9.2 Kazuistiky

Při své stáži jsem měla možnost sledovat práci psychologa ve spolupráci s právníkem v návaznosti na rozhodování soudu o svěření dítěte do výchovy v době před a po rozvodu manželství. Chtěla bych se zmínit o jednom případě, který je přímo odstrašující ukázkou špatné práce sociální pracovníce, která se řídí standartním tvrzením, že dítě patří k matce a už nevidí a nechce vidět omyly, kterých se soustavně dopouštěla a dopouští při své práci. Sociální pracovníci velmi úzce spolupracují s opatrovnickými soudy a předkládají soudu svá

doporučení, kterými se většinou soudy bez výhrady v praxi řídí. Dnešní legislativa sociálním pracovníkům stanoví sledovat nejen situaci dítěte, ale i rodiny.

V souvislosti s tímto případem se zcela ztotožňuji s rozhodnutím prezidenta ČR pana Václava Klause, který odmítl jmenovat do funkce soudce mladší věku 35 let. Tento zmiňovaný případ soudí mladá, nezkušená, bezdětná a svobodná soudkyně bez životních i profesních zkušeností.

Níže uvedený případ je ukázkou špatné aplikace výchovných opatření dle zákona o rodině a dalších souvisejících zákonů a předpisů s ukázkou násilné intervence státu do práv rodičů a dětí, kdy není prioritou zájem dítěte, ale sociální pracovníci je upřednostňován zájem matky před zájmem dítěte. V průběhu dlouhého a neefektivního soudního projednávání dochází ze strany otce nezletilého k vyslovení námítky z podjatosti soudkyně, podání trestního oznámení na sociální pracovníci z důvodu zneužívání pravomoci veřejného činitele a k revizi psychologického znaleckého posudku, který byl vypracován účelově po dohodě matky, sociální pracovnice a matce nakloněné znalkyně, které nepřísluší z hlediska její specializace k mládeži hodnotit dospělé.

Ve věci námítky vyloučení soudkyně Městského soudu v Brně je uvedeno následující :

Ve lhůtě sdělené u projednání věci u Městského soudu v Brně bylo podáno prostřednictvím právního zástupce bližší odůvodnění námítky podjatosti, včetně doplnění další okolnosti a tedy i dalšího důvodu, jenž nastal, až po skončeném jednání zdejšího soudu.

Námítka byla podána ve smyslu ust. § 15 a o.s.ř. vůči soudkyni Městského soudu v Brně, kdy mám za to, že pro poměr k věci a osobám účastníků nemůže nadále nestranně a objektivně rozhodovat.

Předmětná námítka je takto odůvodněna :

Městský soud v Brně vydal v průběhu projednávané věci nezl. dvě usnesení s předběžným opatřením, kdy v jeho prvním rozhodnutí byla střídavá péče a v druhém byl nezl. svěřen matce. Podstatou této námítky pro vyloučení soudkyně je mimo jiné i ta skutečnost, že ačkoliv je její poslední rozhodnutí tj. předběžné opatření v právní moci, pak otcem uplatněné

námítky zůstaly beze změn a považuji za nutné ještě jednou v první části odůvodnění na tyto zpětně poukázat v souvislosti s kompletním nastíněním geneze stavu věci.

Jako důvod nutných změn k nezl. soud tehdy označil najisto, že bylo osvědčeno, že opakovaně otec nerespektuje stávající předběžné opatření o střídavé péči rodičů a své rozhodnutí soud opřel o účelově vyrobené jednostranné důkazy (návrh opatrovníka a zápis z PČR), které nemají oporu ve faktickém stavu věci a v budoucím provedeném dokazování.

Městský soud v Brně do svých závěrů přijal jednostranné stanovisko opatrovníka s nímž je otec v poměrně vážném nepřátelském stavu, kdy s reprezentantem tohoto orgánu p. je v osobní rozepři vybočující z obecných norem objektivnosti, jež nelze z hlediska významu postavení a významu tohoto orgánu v žádném případě bagatelizovat. Podstatou těchto rozepří je stav, kdy jmenovaná pracovnice opatrovníka pohlíží na osobu otce nezl. nepoměrně, napadá jeho výchovné postavení, jednostranně přebírá nepodložená tvrzení matky a staví najisto své neodborné úvahy proti zájmům nezletilého za podpory (při osobním rozhovoru) soustavného zastřešování svých stanovisek soudem, který je dle jejího tvrzení v názorech k této věci v jednotě.

Neznám stav kontaktů soc. pracovnice a soudkyně a distancuji se od personifikace, avšak mám za to, že předmětné rozhodnutí trpí vadami, které nabízí účelovost a odborné pochybení an block, kdy jeho důsledky sklízí zejména nezl.. Dané rozhodnutí pokrývá stav údajného porušení předběžného rozhodnutí o střídavé péči otcem nezl., přičemž v samotné skutečnosti takový stav neexistuje a neodůvodněně je napadána snaha otce nahradit výchovnou absenci matky. Je nespornou skutečností, že po dobu problémů v manželství rodičů nezl. vyústěném v podaném návrhu k nezl. se matka změnila a ztratila zájem o výchovu nezl.. Před vlastním podáním návrhu otec již několik měsíců suploval povinnosti matky, kdy tato měla zájmy mimo rodinu a výchovu nezl., přičemž v tuto chvíli je vynechána řada konkrétních a dlouhodobých pochybení matky, která se jich doposud nezbavila, a to z toho důvodu, aby nebyla vytvářena eskalace napětí mezi rodiči, když v tomto otec hledá nezbytné gesto k minimalizaci a odstranění překážek nutných ke komunikování v zájmu nezl.. Nicméně nelze pominout skutečnost, že z dlouhodobého hlediska otec prakticky ve prospěch nezl. obětoval

vše, kdy na straně druhé matka neobětovala zhora nic. Výchovná absence matky, která upřednostňovala své osobní zájmy nad zájmy nezl. byla nahrazována péčí otce, kdy ze stavu podnikatele se stabilizovanými příjmy přišel o své postavení a i příjmy. Reálným stavem je fakt, že není v možnostech rodiče se věnovat plnohodnotně s absencí jednoho z rodičů dítěti a na druhé straně zajišťovat příjmy pro rodinu v takové výši, aby matka nemusela pracovat. Tuto zkušenost otec získal do takové podoby, že ztratil své postavení v podnikatelském prostředí na úkor péče o nezl. (čehož v žádném případě nelituje), ale je nekorektní ze strany nejen matky (to je přijímáno jako důsledek její zvolené formy vedení „procesní taktiky“), že k tomuto hodnocení se přizpůsobil kolizní opatrovník a soud I.stupně. Chci tím říci, že pokud otec vykonával postavení živitele nejen nezl., ale i matky a z výchovného prostředí tj. bydliště matka dobrovolně odešla a zanechala nezl. v péči otce, pak se otec dostal do výjimečného postavení, kdy bylo na jeho těžkém rozhodnutí, co preferovat, zda osobní kariéru nebo zachovat a nahradit nezl. absencí matky. Nebylo nad čím se rozmýšlet a otec se snažil nezl. matku nahradit. Primárně otec založil kvalitativně dobré podmínky pro nezl. a to zejména po trvalém opuštění bydliště matkou. Na druhé straně jeho vytíženost ve prospěch nezl. byla tak vysoká, že nedostatek času aktivně pokračovat jako OSVČ dostala otce do finanční tísně a tento stav otec řešil půjčkou ve výši 100.000,-Kč. Jelikož se mu nepodařilo tento finanční závazek uhradit a údaje pro poskytnutí půjčky byly zkresleny, pak se otec dostal do rozporu se zákonem a byl odsouzen k peněžitému trestu ve výši 24.000,-Kč. Je politováníhodné, že matka, která nepřispěla na výživu nezl., ačkoliv byl v jeho péči žádnou částkou a otec situaci k nezl. musel výlučně zachraňovat, že v tomto řízení otce za výše uvedený delikt navýšeně kriminalizuje a tímto vyrábí jeho výchovnou nezpůsobilost. Je však skutečností, že k tomuto stavu bohužel přihlíží i soud, kolizníopatrovník, kterým matka servíruje jeho neschopnost a delikvenci. Opticky tato účelová taktika přinesla k výše udaným a fabulovaným nevydáním nezl. otcem podle předběžného opatření o střídavé péči své výsledky ve vydaném rozhodnutí soudu I.stupně. Nicméně tento stav trvale devastoval stabilizované výchovné prostředí nezl. a navíc otce postavil do role nezodpovědného otce. S tímto postupem nebylo možno souhlasit a bylo napadeno opakovaně závažné pochybení a neodborné opatření , které v zájmu nezl. nelze přijmout a to jako vadné a nezpůsobilé jeho realizace. Především soud I.stupně nevzal v úvahu, kdo nesl tíhu odpovědnosti a povinnosti k nezl., včetně zajištění jeho výživy, kdo z rodičů a jakým podílem tuto povinnost nesl, resp. jakou možnost v dané věci měla matka, která

nepracovala a doposud nepracuje a jak se této role zhostila, respektive či vůbec něco pro nezl učinila. V tomto stádiu soud I.stupně absolutně nepřihlížel k tomu, co za řadu měsíců, podle otcova názoru již půl druhého roku matka vyřešila jak ve svém osobním postavení, kdy mohla event. získat zaměstnání, když o nezl. pečoval otec nebo jak realizovala svá práva z předběžného opatření vykonatelného více jak třičtvrtě roku. Mám za to, že dostavit se po půl roce na policii je jen účelovou snahou zachránit nemožné. Dále soud I.stupně neprovedl ve věci jedinou formu dokazování a vystačil si toliko s podáním opatrovníka, což je výše již komentováno a nepřesvědčivým poukázáním na jeden protokol z PČR, který nota bene nevyovídá o pravém stavu věci. Matka si pro nezl. chodila podle svých nálad a podle svého momentálního stavu z hlediska jejího nadměrného požívání alkoholu ztratila kontakt s nezl. a tento ji mimo jiné začal odmítat. Matka se dostavila mimo termín převzetí nezl. do jeho bydliště nebo bydliště babičky a zakládala konflikty, eskalující do špatné komunikace s osobou otce. Matka z počátku nerespektovala termín převzetí nezl., což charakterizovala konečně i odpovědí na dotaz otcova právního zástupce, proč si vynucovala styk s nezl., když byl sudý týden, kdy na to uvedla při své účastnické výpovědi, že přece nemá zakázáno se s nezl. stýkat. Matka měla příležitost podle situace, pokud otec byl doma se stýkat s nezl. (bez ohledu na předběžné opatření o střídavé péči nezl.) v jeho bydlišti kdykoliv, toho však využila výjimečně. Soubor těchto nepravdivých a nesourodých informací založil nepodložené a neodůvodněné předběžné opatření, kdy soud I.stupně měl opřít takové rozhodnutí nejen o jednostranná tvrzení, ale tyto tvrzení měl ověřit a provést vlastním šetřením. Soud I.stupně pochybil i v tom stádiu, kdy mu byl předán listinný důkaz o cíleném psychologickém vyšetření nezl. v aktuálním stavu , kdy soud nepovažoval jeho obsah k vydanému svému rozhodnutí za jakkoliv důvodný, aby k jeho podnětům a zjištěním zaujímal své stanovisko. Jde tedy o zjevné popření odbornosti a učinění vlastního názoru soudkyně I.stupně, která bez sebemenšího přihlížení k vyšetření učiněném kvalifikovaným znalcem (navíc se širší specializací, než znalce, jehož závěry a zkoumání k dospělým osobám jej vyřazují z této specializace , ačkoliv tyto hodnocení k osobám byly učiněny – viz. specializace, kdy znalkyně rozhodovala dle tvrzení matky (převzatého opatrovníkem), kdy navíc ke zjištění skutkového stavu nepřijala a ani nikterak neodůvodnila aktuální vyšetření nezl. V samotné podstatě otci nebyl dán ani prostor k vyjádření k věci, kdy soudkyně I.stupně měla vypracováno předběžné opatření před řízením dne 8.září 2005, aniž považovala za potřebné jakkoliv oslovit osobu otce. Vadnost tohoto rozhodnutí je postiženo

stavem, kdy nezl. byl v kontaktu s matkou za 9 měsíců poměrně v malém časovém období, kdy jeho fixování na jeho výchovné prostředí u otce se znásobilo a vykonatelnost tohoto nového předběžného opatření má kontraproduktivní charakter. V konečném důsledku takové rozhodnutí proti předcházejícímu je řešením extrémním a protipólovým, se znaky odborného pochybení, kdy na jedné straně soud I.stupně spatřuje otcovu výchovnou způsobilost v rovině předběžného opatření a v zájmu nezl. minimálně na úrovni 50% a na druhé straně v novém rozhodnutí ji neodůvodněně odejímá, kdy jeho jediným kritériem je „STAV“ kdy údajně otec odmítá matce nezl. předávat. Soud I.stupně mohl přistoupit k tak zásadnímu obratu jen za předpokladu otcova nejen bránění ve styku nezl. s matkou, ale rovněž za předpokladu (pomínu – li absenci důkazního stavu), že takový extrémní obrat by nezl. prospěl. Ačkoliv k tomuto rozhodnutí soud I.stupně neměl podklady a to minimálně dnem 9.zář 2005, kdy obdržel 1 paré znaleckého vyšetření, pak bez dalšího, jak výše komentováno se rozhodl pro zásah k nezl., jenž nemůže mít oporu nejen v zákoně, ale také v rozměrech rodičovských, lidských a morálních.

Nutno poukázat na stav, kdy opatrovník přijal v současné době opatření, kterému se otec podřídil a to stabilizaci nezl. k matce ve formě funkce krizového centra pracoviště psychologa v Brně-Řečkovících, kde jeho postavení má v dobrovolnosti rodičů nastolit nebo spoluvytvářet předpoklad pro bližší přijetí matky nezl.. Otec tomuto opatření nebrání a spatřuje v něm jednu z možných cest narovnání situace, kdy nezl. odmítá matku, která se mylně domnívá, že jde o navádění otcem a neuvědomuje si, že si tento stav vytvořila nejen k tíži své, ale zejména k nezl. výhradně sama. Pro harmonický vývoj dítěte považuje otec nezastupitelnou roli matky a v tomto smyslu plně podporuje adaptaci poměrů nezl. k matce, avšak nemůže mu být dáváno k tíži a v tomto smyslu na úkor nezl., aby postoje a jednání matky byly spojovány k dosavadnímu stavu, kdy nezl. preferuje otce. Odmítám spekulace na toto téma a mám za to, že nelze být o dočasném rozhodnutí o svěření nezl. do výchovy rodičů sledovat jen zájem jednoho z rodičů a zájem dítěte postavit na druhé místo. Otec respektuje právo dítěte na péči obou rodičů a preferuje stabilitu budoucího výchovného prostředí dítěte na nutné spolupráci rodičů.

Dne 29.září 2005 došlo k úspěšnému pokusu o nápravu stavu, kdy matka za účasti své matky (tedy babičky nezl.) psychologa z krizového centra z Brna – Řečkovice, opatrovníka a soudní znalkyně byla v kontaktu s nezl..Výsledek tohoto setkání byl takový, že všichni zúčastnění viděli nejen dobré zázemí a zabezpečení nezl., ale taktéž mohli posoudit otcovo dbaní o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní. Jednalo se o stav několika hodin a posléze bylo sjednáno, že s nezl. bude otec docházet 2x týdně do označeného krizového centra, kde bude rovněž matka. Jedná se o dobrovolný stav na doporučení opatrovníka a nutno konstatovat, že jde o nejschůdnější postup, kdy za vůle obou rodičů a jejich styku s nezl. na „neutrální půdě“ má dojít k ustálení narušených poměrů mezi nezl. a matkou. Otec nemá nejmenšího důvodu tomuto postupu bránit a v jeho výsledek věří, tak jak věří v dobrou vůli matky zanechat veškeré invektivy vůči jeho osobě mimo rámec vnímání nezl.. Nutno podotknout, že nezl. prošel určitým vývojem, kdy došlo i k jeho stabilizaci, byť t.č. nechce být s matkou, to však u otce nezakládá důvod soutěžit o jeho přízeň s matkou v jiném poměru, než v takovém, aby si vážil obou rodičů, kdy jediným kritériem musí být jeho radost a štěstí.

Z dlouhodobého hlediska je chápání reality nezl. jasné, vnímá roli otce jednoznačně jako stabilitu a osu svého bytí. Ke své matce nezl. přistupuje obezřetně a to jednak pro svou nezralost a prvky pochybení matky, tyto nezl. vnímá určitým obranným nepřátelstvím plným úzkosti, že by otce při odvedení matkou mohl ztratit. Tato komplikace vymezuje dle mého názoru prostor, který z časového hlediska lze vyplnit pozitivním řešením za aktivní účasti obou rodičů, což je výše již označeno za prioritu.V tomto smyslu se k potřebné nápravě formálně připojila matka, avšak jen do té doby, než mohla manipulovat s nezl. v rámci nově vydaného předběžného opatření, respektive od fáze nabytí jeho právní moci, kdy odvolací soud potvrdil rozhodnutí soudu I.stupně.

Matka zcela kategoricky odmítá otci vydat nezl. ke styku a to i přes zcela iracionálně zúženou formu styku, kdy její rozsah nepokrývá zájem potřeb nezl. ani z 10%. Tedy jinými slovy, ačkoliv soudy obou stupňů v rozporu se zájmy nezl. zúžily styk otce s nezl. na neutržitelné minimum a v samotné podstatě vyhověly jen matce a pakliže matka nerespektuje ani takto její zvýhodněné postavení, pak již v tomto stádiu spatřuji pochybení soudu, neboť pokud shledal u otce v minulém období podmínky pro změnu svého rozhodnutí, tím dřív

nemůže tolerovat takové jednání u matky.

Dnes již pravomocné rozhodnutí soudu I.stupně bylo předčasné a nemůže realizovat poslání zákona v tom smyslu, jak je v odůvodnění napadeného rozhodnutí citováno, kdy naopak takový postup nastolil vážné důsledky a ohrožení zdravého vývoje dítěte. Navzdory této situaci soudkyně nezjišťovala aktuální stav věci a tímto zcela ignoruje otcovo základní právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života ve smyslu ust. čl.10 odst.2 Listiny a práva dítěte udržovat osobní kontakt s oběma rodiči, kdy je v povinnostech soudu z tohoto hlediska hodnotit k o n k r é t n í situaci s přiměřeným posouzením důkazů a zjištěných skutečností.

Příslušné své rozhodnutí soud I.stupně, byť v právní moci realizoval drasticky, okamžitě a neodůvodněně výkonem rozhodnutí, nicméně v kontextu tohoto rozhodnutí nezbavovalo povinnosti paní soudkyni, aby jeho výsledky a aktuální stav sledovala a neponechala je živelnosti., kdy zejména tak drastická realizace předběžného opatření nastolila stav trestních stíhání, narušení zdravého vývoje nezl., zcela odtrženého od reality jeho potřeb a přání. Mám za to, že paní soudkyně svým nezájmem nad výsledkem rozhodnutí poškodila psycho-sociální vývoj nezl. a opomenula své postavení ve věci, kdy poukazují na důvodné a dnes již osvědčené pochybnosti, že necitlivé rozhodnutí soudkyně k výkonu rozhodnutí – tedy onoho „nutného“ vynucování práva matky – nastolilo kolizi se zájmy nezl..

Nařízeným výkonem rozhodnutí paní soudkyně zjevně demonstrovala nepochopení účelu a smyslu tohoto specifického prostředku vynucování práva, kdy jeho necitlivostí a zbytečností v žádném případě nevyřešila situaci a uvrhla projednávanou věc ještě do hlubší krize. Riziko a důsledky plynoucí z tohoto výkonu rozhodnutí bylo soudkyní zcela pomínuto a bylo neodůvodněně interpretováno v izolovaném kontextu jednoho ustanovení, čímž sice vytvořilo „právní stav“ vykonatelnosti, avšak s velmi vážnými důsledky a zásahy do práv dítěte a otce. V samotné podstatě toto rozhodnutí nemohlo respektovat účel zákona, což v konečném důsledku sklízí psychika nezl. jeho zájmy a taktéž i otec. Nevyjímaje mou domněnku, že ve svých důsledcích došlo tímto výkonem rozhodnutí k prejudikování konečného rozhodnutí ve věci, kdy je otec považován u nařízených jednání tohoto řízení za statistu na jehož námitky

nebylo tímto soudem absolutně reagováno. Mimo jiné přes jeho námitku a nutnou revizi znaleckého posudku PhDr...., které nepřísluší z hlediska její specializace k mládeži hodnotit znaleckými závěry osoby dospělé (což činila k rodičům a tyto závěry se diametrálně odlišují od jiného znalce viz. příloha) paní soudkyně nepovažovala doposud se s tímto nedostatkem jakkoliv vypořádat a otcův návrh na revizi závěrů znalkyně uplatněný prostřednictvím právního zástupce otce byl zcela ignorován.

Dále před jednáním zdejšího soudu v 8.00 hod. musel otcův právní zástupce řešit prostřednictvím mobilního telefonu kolizi jednání na chodbě před jednací síní, přičemž paní soudkyně přišla na jednání o 12 minut později (nikoliv jak je v protokolu uvedeno, že jednání bylo zahájeno v 8:07 hod.), což považuji za pochopitelné neboť takové zpoždění může mít jakýkoliv důvod. Nicméně, jak jsem se dozvěděla, otcův právní zástupce se omluvil prostřednictvím zapisovatelky, že musí vybavit onu substituci s tím, že nepožaduje posečkání soudu a paní soudkyně zahájí jednání bez čekání na jeho osobu, což se taky stalo. Po té v 8.18 hod. do výslechu svědka vstoupil do jednací místnosti právní zástupce a omluvil se ještě jednou, což bylo zaprotokolováno. Následně za účasti veřejnosti (studentů právnické fakulty) paní soudkyně napadla otce s obecným konstatováním, že si děláme co chceme s našimi příchody, kdy do kritiky zahrnula nejen otce, ale i právního zástupce, ačkoliv tento byl před jednací místností o 12 minut dřív, než paní soudkyně a objektivně, bez narušení projednání věci na chodbě soudu řešil telefonicky své služební povinnosti. Již za tohoto stavu a výše označeného je vnímán ostentativní přístup paní soudkyně k osobě otce za neudržitelný a otec požádal svého právního zástupce, aby po skončení výslechu svědka vyslovil námitku podjatosti paní soudkyni pro její poměr k věci, což takto učinil. Nicméně paní soudkyně toliko zaprotokolovala předmětnou námitku a aniž se k ní vyjádřila, pokračovala v jednání, teprve, až na další námitku právního zástupce jednání přerušila s vydáním usnesení o jeho odročení.

Následně po skončení věci nastaly další okolnosti, jež považuji za součást námitky o vyloučení soudce. Otcův právní zástupce byl vyzván paní soudkyní, aby si počkal na chodbě před jednací síní pro vyhotovení protokolu, což společně s otcem učinil. Nicméně matka a sociální pracovnice z OSPOD zůstaly v jednací síní a to ačkoliv věci (listiny) měly sklizeny .Dokonce při našem čekání na chodbě a otevřených dveřích do jednací síně, které nechal právní

zástupce otevřené neboť očekával, že odchází kolizní opatrovnice a matka, tak místo toho dveře sociální pracovnice zavřela, přičemž zůstala s matkou a paní soudkyní v jednací síni za zavřenými dveřmi sama. Mám tedy za to, že jde o překročení profesní a etické meze, tím spíš, pokud prostřednictvím právního zástupce byla vyslovena námitka podjatosti paní soudkyni, kdy mé přesvědčení o její ztrátě nepodjatosti a nestrannosti se jen z takového postupu umocnilo. To, že její jednání za zavřenými dveřmi s kolizním opatrovníkem se stalo standardem se otec již smířil, ale že u toho byla i matka nepovažuji za v souladu se zákonem.

Pro takto výše rozvedené důvody mám za to, že nejsou založeny podmínky pro rozhodování v této věci jmenovanou paní soudkyní, přičemž byl předložen znalecký posudek paní znalkyně jmenované rozhodnutím KS v Brně pro odbor školství a kultura, odvětví psychologie se specializací psychologie dětí a dospělých, syndrom zavrženého rodiče, jenž v některých částech osvětluje výše označené námitky.

Psychologický znalecký posudek

ve věci péče o nezl. o úpravu výchovy a výživy pro dobu do i pro dobu po rozvodu manželství rodičů

V psychologickém znaleckém posudku mají být zodpovězeny tyto otázky:

1) Jaká je intelektová vyspělost a psychosociální zralost (dále jen nezl.)? Jaké jsou jeho rozumové schopnosti, charakterové rysy a individuální zvláštnosti jeho osobnosti?

V době vyšetření byl nezl. ve věku 4;0 r. Intelektově se jevil jako průměrně až nadprůměrně nadané dítě, a to i přesto, že testový výsledek inteligenčního testu ukazuje na rozumovou kapacitu ve středním pásmu průměru. Slovní zásoba nezl. dítěte nadprůměrně nadání potvrzuje.

Nezl. má vys. susp. poruchu pozornosti, je hyperaktivní, přičemž vys. susp. obojí je na organické bázi. Na organické bázi je rovněž vys. susp. přítomna i vývojová porucha motorické funkce, tj. menší šikovnost v oblasti jemné motoriky, jež se promítá především do činnosti jemných hlasivkových svalů a projevuje se dyslálií (nedobrá výslovnost, která se pojí s pozdním

nástupem řeči, čili určitá obdoba narušení činnosti hlasivek, tj. jemné svaly) a dále v oblasti grafomotoriky. V této souvislosti je třeba zmínit, že chlapec dokáže zřejmě své kresebné projevy posoudit, vys. susp. si je vyhodnotil jako ne příliš zdařilé a z tohoto důvodu se kreslení cíleně vyhýbá.

Sociální inteligence je v oblasti porozumění velmi dobrá, na což lze usuzovat z toho, jak dítě dokáže plnit pokyny otce. Úroveň jeho sociálních kompetencí je věku přiměřená – průměrná.

Oblast afektivity se však jeví méně zralá, což komplikuje vedle přítomnosti poruchy pozornosti a hyperaktivity i silnější anxiety, resp. silnější fantazijní produkce. Chování dítěte tak ukazuje na určitou disproporcionalitu – na jedné straně odpovídá dítěti staršímu (porozumění sociální situaci), na straně druhé dítěti daleko mladšímu, než je samo (projevy v sociálních situacích) – ego-obrany zejména cestou negativismu, tematické hry s prvky agresivity a tomu odpovídající fantazijní produkce (příčemž lze vyvozovat, že se touto cestou brání pro něj nepřijatelné realitě); snižena je schopnost odložit své potřeby a přání, přítomen je psychomotorický neklid aj. Tzn., že v oblasti vlastního chování dítěte lze místy pozorovat některé nápadnosti – situaci a věku dítěte méně adekvátní reakce.

2) Jaké jsou citové vazby nezl. k matce a k otci? Preferuje nezl. některého ze svých rodičů a pokud ano, pak kterého a lze-li zjistit, pak proč?

Vztah nezl. k otci hodnotím jako pozitivní. Nezl. je emočně silně fixován na otce. Důvodem proč tomu tak je, je vys. susp. skutečnost, že otec dokáže dobře saturovat potřeby nezl., adekvátně s ním komunikuje a snaží se mu zajistit pocit jistoty a bezpečí. K tomu přistupuje i fakt, že jsou mu bližší mužské autority než ženy. Proč tomu tak je, s jistotou říci nelze. Je však velmi pravděpodobné, že to souvisí s jeho životní historií - zkušeností.

Lze se však domnívat, že do budoucna bude tato fixace ještě silnější a na straně dítěte podložena silnou obavou ze ztráty otce. (Tato skutečnost byla kupř. zřejmá nejen znalci, ale i pracovníkům Krizového centra

Ke vztahu nezl. k matce se aktuálně nemůže znalec vyjadřovat, neboť tento je zasažen podzimmými rodinnými událostmi, které vrcholily t. r. Před tímto datem byl vztah nezl. k matce pravděpodobně ovlivněn její určitou necitlivostí k jeho osobnosti (zřejmě se jednalo o jakousi neschopnost respektovat potřeby nezl.) a vys. susp. preferencí vlastních matčiných potřeb před potřebami nezl. dítěte, vys. susp. sníženou schopností až neschopností ovládat afekty před nezl.

Z popsanych skutečností je zřejmé, že nezl. jednoznačně preferuje otce před matkou. Je vysoce pravděpodobné, že tomu tak je proto, že otec je zralou osobností, která dokáže saturovat jeho potřeby.

3) Jaký je vztah otce nezl. k nezletilému?

Otec nezl. má k nezl. pozitivní vztah. Otec v tomto vztahu vystupuje jako mužská autorita, jako adekvátní model chování. Tento vztah je vztahem otce a syna, který je citlivý, zodpovědný, adekvátní a poznamenán respektem k potřebám nezl. a současně i potřebou jeho řádné výchovy. Na straně otce je současně pravděpodobně přítomna zejména v důsledku události z ... (napadení jeho matky matkou nezl., již byl nezletilý svědkem) silnější potřeba syna chránit před psychickou zátěží, jež plyne z rodinné situace. Je třeba zmínit, že na otce stávající rodinná situace působí značně zátěžově. Je vysoce pravděpodobné, že tato skutečnost může být i důvodem toho, že se v případech, kdy bude pociťovat ohrožení nezl. může chovat agresivně – bude syna bránit. Toto chování však nelze považovat za patologické. (Blíže viz shora - s. 50.)

4) Jaká je výchovná způsobilost otce? Jaké je postavení otce ve výchově nezl.?

Podle kritérií pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů, lze výchovnou způsobilost otce popisovat takto:

- 1. Otce nezl. lze pokládat za psychicky zdravého a zralého. Je slušným člověkem, je sociálně zdatný, je schopen realisticky vidět svého syna, dokáže přiměřeným způsobem saturovat potřeby nezl. Je-li to nutné, dokáže ve*

prospěch svého syna spolupracovat i s institucemi a zařízeními, které mohou být nápomocny k nápravě psychiky nezl. stejně jako jeho interpersonálních vztahů.

- 2. Otec má pozitivní láskyplný vztah k nezl., zná dobře vnitřní svět svého syna, vidí realisticky klady a zápory svého dítěte, dobře zvládá účast na aktivitách svého dítěte – hry, vycházky apod., dokáže vůči svému synovi projevovat emoční vřelost a dát mu ji najevo celým svým chováním.*
- 3. Otec poskytuje nezl. adekvátní mužský model. Otec svým chováním z psychologického hlediska prokázal, že respektuje potřeby nezl., ale i to, že má zájem na tom, aby se napravoval jeho vztah s matkou.*
- 4. Otec má zájem na tom, aby se syn v budoucnu, poté, co se upraví vztah matka – syn, nezl. stýkal se svou matkou.*
- 5. Nezl. má trvalý a pevný vztah k otci, nezl. verbalizuje, že s ním chce žít.*
- 6. Otec je pro nezl. vhodným sociálním vzorem, ale i vhodným vzorem pro mužskou identitu a sexuální roli.*
- 7. Otec má přiměřené vzdělání, které umožňuje, aby nezl. zajistil edukativně vhodné domácí prostředí.*
- 8. Otcova rodina je s to nezl. poskytnout adekvátní širší rodinné zázemí.*
- 9. Otec a jeho rodina představují prostředí nezl., na které si zvykl.*
- 10. Otec má dostatečné ekonomické zázemí a dokáže nezl. zajistit dobré životní podmínky.*

Otec nezl. je výchovně způsobilý.

Postavení otce ve výchově nezl. se v současné době jeví jako nezastupitelné. Pro nezl. je autoritou, modelem mužského chování, člověkem, který mu vytváří pocit domova, jistoty a bezpečí. Je však třeba zmínit, že shora uváděné události ...zřejmě negativním způsobem pocit jistoty a bezpečí nezl. narušily a že se obává separace resp. ztráty otce.

5) Lze usuzovat na výchovnou způsobilost matky? Pokud ano, jakou se tato jeví?

Vzhledem k tomu, že matku znalec psychologicky nevyšetřoval, pokusí se na tuto otázku odpovědět pouze orientačně, a to na základě kontaktu s matkou dne ...a na základě skutečností uvedených v dokumentech, které měl k dispozici.

- 1. Osobnost matky vykazuje vys. susp. určitou nezralost, matka se jeví afektivně labilnější, v případě, že nejsou dostatečně saturovány její potřeby, nedokáže tyto vys. susp. odložit a upřednostňuje je před potřebami nezl. a ve svém jednání se může dopouštět chyb (srov. kupř. Protokol o jednání před soudem prvního stupně – Městský soud v – o výkonu rodičovské zodpovědnosti pro dobu před a po rozvodu - Matka nezl. uvedla, že si zapoměla vzít listinné důkazy, ke kterým byla soudem vyzvána, na setkání ..reagovala před synem afektivně, nekomunikovala adekvátně s Krizovým centrem atd.)*
- 2. Matka vys. susp. zná svého syna, znalec se však nedokáže přesněji vyjádřit do jaké míry jsou jí známy jeho klady a zápory.
Z reakcí matky je možno usuzovat na to, že ne vždy rozumí potřebám svého syna. Nezl. vys. susp. z psychologického hlediska nevnímá vždy ze strany matky její lásku a respekt k jeho potřebám.*
- 3. Svým chováním, byť by bylo důsledkem chování člověka v psychické zátěži (nedodržení slibu dítěti, vypínání mobilního telefonu, nedodržení slibů daných pracovníkům Krizového centra atd.) matka z psychologického hlediska dokazuje, že nemusí být pro nezl. dobrým vzorem.*
- 4. Svým chováním matka, byť by bylo důsledkem chování člověka v psychické zátěži z psychologického hlediska dokazuje, že se pokouší zpřetrhat citové pouto nezl. k otci, narušuje tak základní životní jistoty nezl., čili matka nerespektuje právo dítěte stýkat se s druhým rodičem.*
- 5. Vztah nezl. k matce je z psychologického hlediska vys. susp. méně dobrý, neboť s ní nezl. nebyl s to setrvat delší dobu v bezproblémovém kontaktu a dával jí najevo svou nelibost z kontaktu s ní.*
- 6. Matka na základě shora uvedeného nemusí být z psychologického hlediska vždy vhodným vzorem pro vytvoření sociální role. Matka nemůže být pro nezl. modelem pro vytvoření sexuální role (je žena), stejně jako identity.*
- 7. Vzdělání matky umožňuje vytvořit dítěti vhodné edukační prostředí.*

8. *Matčinu rodinu, za předpokladu, že jsou skutečnosti sdělené otcem pravdivé, lze z hlediska šíře rodinného zázemí vnímat jako méně výchovně příznivou.*
9. *Matka svým chováním (změna bydliště, mateřské školy atp. – podrobněji viz shora) nevytváří nezl. kontinuální prostředí.*
10. *Matka je nezaměstnaná, zaměstnání si nezajistila ani v době, kdy u sebe nezl. neměla; žije ze sociálních dávek v bytě svého otce. Její ekonomické zázemí je možno hodnotit jako poměrně nízké.*

K matčině výchovné způsobilosti lze z psychologického hlediska mít výhrady v tom smyslu, jak je uvedeno shora.

- 6) *Lze-li usuzovat na výchovnou způsobilost matky, který z rodičů nezl. se jeví jako výchovně způsobilejší?*

Na základě skutečností uvedených v odpovědích na otázky 5) a 6), lze vysoce pravděpodobně považovat za výchovně způsobilejšího otce nezl. než matku nezl.

- 7) *Lze uvést, jaké důsledky na nezl. zanechaly události jichž byl účasten v bytě své babičky – matky otce? Pokud ano, lze předikovat další psychický vývoj nezl. při zachování současného stavu?*

Je zřejmé, že u nezl. proběhla silná stresová reakce, o čemž svědčí jak zvýšená peristaltika střev, tak i močových cest spojené s následným pomočením a pokálením. Je rovněž vysoce pravděpodobné, že došlo v této souvislosti k narušení psychické činnosti dítěte. Vzhledem k věku dítěte, lze předikovat, že zřejmě budou důsledkem prožitku této události psychosomatické obtíže zřejmě lokalizované do oblasti zažívacího traktu, event. močových cest, příp. ledvin. Psychické změny nelze bez aktuálního vyšetření nezl. předikovat přesněji než jako reakci dítěte na stres. Je vysoce pravděpodobné pouze to, že psychika nezl. bude do budoucna nějakým způsobem narušena, neboť ztratil pocit jistoty a bezpečí - zažil ohrožení sebe a dalších jeho blízkých osob, bezmoc otce i babičky ochránit ho, zůstat s ním atd. K tomu bude pravděpodobně přistupovat obava ze separace od otce. Jak se bude psychika nezl. měnit bude determinováno především následným dalším vývojem rodinná situace.

8) *Jaké by byly psychické důsledky omezeného kontaktu nezl. s otcem?*

Lze s vysokou pravděpodobností uvažovat o tom, že by vedly k vážnějšímu narušení psychiky nezl., k němuž by došlo nejen v důsledku separace od otce, pocitu ztráty jistoty a bezpečí, domova, ale i adekvátního mužského modelu.

10) *Jaké další důležité skutečnosti a okolnosti vyšly při zkoumání najevo nad rámec položených otázek?*

V souvislosti s edukací dítěte a zejména s ohledem na to, že zažilo velmi silnou psychickou zátěž, se jako velmi závažný údaj jeví informace otce o tom, že matka se psychiatricky léčí. Z psychologického hlediska se tak s ohledem na výchovnou způsobilost matky jeví jako nutné, a to především s ohledem na danou situaci, zjistit od jejího ošetřujícího lékaře i psychiatra její zdravotní stav, a v případě, že se potvrdí přítomnost psychických obtíží, případně poruchy, je třeba znát nejen projevy matčiny psychiky, ale i vliv léků, které užívá na její psychické projevy jakož i prognózu vývoje jejího psychického stavu a dále vliv těchto skutečností na nezl., výchovné působení matky, a to včetně výchovných rizik či případné výchovné nezpůsobilosti.

Jako další závažný údaj se jeví skutečnost, že matka požívá častěji alkoholické nápoje. I tuto informaci je třeba s ohledem na zdravý psychický vývoj dítěte prověřit. Prokázala-li by se tato informace jako pravdivá, pak by z psychologického hlediska matka měla omezenou výchovnou způsobilost případně by nebyla výchovně způsobilá.

Závěr

Ve své bakalářské práci na téma „Výchovná opatření dle zákona o rodině a jejich aplikace“ jsem se snažila popsat postupný vývoj výchovných opatření v České republice. Mým cílem bylo zmapovat situaci v této oblasti a podrobněji popsat situaci, včetně jednotlivých specifik.

Při zpracování této bakalářské práce jsem jako hlavní metodu používala kvalitativní analýzu odborné literatury, kvalitativní analýzu článků v aktuálních časopisech, případně dalších tiskovinách, rovněž jsem kvalitativně analyzovala některé internetové stránky zabývající se touto problematikou. Srovnáním dostupných materiálů a konkrétní kasuistiky se svými zkušenostmi z praxe jsem dospěla k výsledkům, které byly v práci prezentovány.

V této práci jsem prokázala, že prioritou je zajištění práva dítěte na výchovu a zajištění práva obou rodičů se v co nejširší míře podílet na výchově dítěte a na pozitivním ovlivňování a spoluvytváření osudu svého dítěte. V dnešní moderní době je třeba připomenout, že pozornost soudců, znalců, sociálních pracovníků, ale i advokátů se má stále více přesouvat od schopnosti rodiče uspokojovat základní potřeby dítěte jako je strava, bydlení, přítomnost rodiče apod. k náročnějším a diferencovanějším ukazatelům, tak jak jsem je např. popsala v kapitole „Kritéria výchovných schopností rodičů“. K dosažení tohoto cíle by měla ve velmi podstatné míře přispívat odpovědná a odborně erudovaná a citlivá praxe všech zainteresovaných institucí. Při tak závažném rozhodování, jako je budoucnost dítěte není možné pominout hodnoty jako je osobnost rodiče, charakter, morálka a struktura mravních hodnot.

Z praktické části této práce vyplývá, že je to činnost velmi náročná po všech stránkách. Jde především o komplex opatření směřující k ochraně zájmů a práv dítěte, též předcházení vzniku ohrožení dítěte a narušení jeho zdravého vývoje. Sociální pracovníci se podílí na ochraně práv dítěte, provádí dítě určitou etapou jeho života a snahou je vytvořit příznivé rodinné prostředí pro vývoj a spokojený život dítěte. V této části své práce jsem analyzovala, že ne vždy jsou výchovná opatření aplikována v zájmu dítěte a v praxi dochází i k porušování práv dětí, kapitola „Syndrom zavrženého rodiče“. Dochází tedy i k nenaplnění principů právního státu, tak jak jsem uvedla již v úvodu své práce.

Ke konci 20. století dochází k celkové demokratizaci ve výchově. Jedním ze základních

pramenů českého rodinného práva je Úmluva o právech dítěte, která již ve své preambuli shrnuje veškeré cíle, kterých chce Úmluva dosáhnout. Je současně výzvou k dalšímu domýšlení a zabezpečování potřeb nových lidských generací a jejich potřeb pro celý svět.

Cílem mé bakalářské práce bylo zabývat se intervencí státu do rodinných vztahů, a to konkrétně do rodičovské zodpovědnosti a jejího možného omezení ve formě výchovných opatření, a to jak z pohledu teoretického, tak i z pohledu praktické aplikace právních norem. V této práci jsem provedla kvalitativní vyhodnocení stávající situace v oblasti ochrany práv rodičů a dítěte, jakož i intervencí státu do těchto vztahů zda je dostačující či nikoliv a zda je tato orgány sociálně-právní ochrany dostatečně aplikována v praxi, tuto problematiku jsem popsala v samostatné subkapitole „Aplikace zákona o rodině v konkrétních soudních rozhodnutích“.

Závěrem je nutno podotknout, že výše uvedená problematika je obsahově velice náročná a rozsáhlá a k plnému podchycení a zdokumentování dané oblasti života by bylo nutno provést mnohem větší a rozsáhlejší výzkumy. Použitá kvalitativní metoda srovnání dostupné literatury, legislativy, soudní a rozhodovací praxe s konkrétními příklady je však přiměřená a v zásadě jediná možná, neboť pouze kvalitativními metodami lze zjišťovat neopakovatelné a takto specifické jevy, kterými rodinné vazby a vztahy nesporně jsou.

Resumé

Předložená bakalářská práce v úvodu definuje svoje cíle, kterými je zabývat se intervencí státu do rodinných vztahů, a to konkrétně do rodičovské zodpovědnosti a jejího možného omezení ve formě výchovných opatření, a to jak z pohledu teoretického, tak i z pohledu praktické aplikace právních norem. V úvodních kapitolách jsou definovány základní pojmy jako rodina, rodičovská zodpovědnost, rodinné právo, výchovná opatření, ochranná opatření. Bylo nutno přiblížit historický vývoj rodinného práva na území ČR a poskytnout alespoň demonstrativní výčet právních předpisů, které upravují tuto oblast. Rozpracování problematiky vztahů rodičů a dětí, jejich práva a povinnosti, výklad sociálně právní ochrany dětí a intervence státu do rodinných vztahů a výčet jednotlivých výchovných opatření dle jejich povahy a účelu, byly předmětem další kapitoly bakalářské práce. Uplatňování výše zmiňovaných opatření bylo nastíněno prostřednictvím judikatury. V praktické části práce dochází k ověření teorie seznámením se s prací sociálních pracovníků a psychologů.

V závěru bakalářské práce je zhodnoceno dosažení stanovených cílů. Je konstatováno, že došlo pouze k částečnému splnění cílů s ohledem na prostor, který obsahově bakalářská práce umožňuje.

Vzhledem k rozsahu dotčené problematiky je třeba bakalářskou práci chápat jako otevřenou s možností dalšího rozšíření

Anotace a klíčová slova

Anotace

Výchovná opatření dle zákona o rodině a jejich aplikace. Tato práce vysvětluje základní pojmy z rodinného práva, zabývá se rodičovskou zodpovědností, intervencí státu do rodinných vztahů a sociálně-právní ochranou dětí. Hlavní část práce je věnována výchovným opatřením podle zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině. Z pohledu neprávnicka vyhodnocuje stávající ochranu rodičů a dětí jako dostačující a příslušnými orgány dostatečně aplikovanou v praxi s ohledem na rozsah bakalářské práce.

Klíčová slova :

rodičovská zodpovědnost, sociálně-právní ochrana, výchovná opatření, intervence státu, rodina, dítě, syndrom, kriteria, soud, aplikace.

Annotation :

Educational measures pursuant to the family law and their application. This paper explains basic concepts from the family law, it deals with parental responsibility, with state intervention into family relations and with socio-legal protection of children. The main passage is dedicated to educational measures according to the law No.94/1963, of the code the family law. Looking at it from a non-lawyer angle it evaluates the current protection of parents and children as sufficient and sufficiently applied in practise by repective authorities with respect to the extent of bachelor's paper.

Key words:

Parental responsibility, socio-legal protection, educational measures, state interventoin, family, child, syndrome, criteria, court, application.

Literatura a prameny

A. - Právní předpisy:

- **ústavní zák. č. 1/1993 Sb.**, Ústava České republiky, v platném znění
- **usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.**, o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součástí ústavního pořádku, v platném znění
- **zákon č. 40/1964 Sb.**, občanský zákoník, v platném znění
- **zákon č. 99/1963 Sb.**, občanský soudní řád, v platném znění
- **zákon č. 97/1963 Sb.**, o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění
- **sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.**, o přijetí Úmluvy o právech dítěte, v platném znění
- **sdělení č. 14/2000 Sb. m. s.** Ministerstva zahraničních věcí o Evropské chartě
- **sdělení č. 43/2000 Sb. m. s.** Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- **sdělení č. 54/2001 Sb. m. s.** Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí
- **zákon č.359/1999 Sb.**, o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění
- **zákon č. 257/2000 Sb.**, o Probační a mediační službě, v platném znění
- **zákon č. 94/1963 Sb.**, zákon o rodině, v platném znění
- **zákon č. 218/2003 Sb.**, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění
- **R (judikatura)** - pořadové číslo rozhodnutí podle Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

B. Knihy

- **ČERNÁ,M.** Rozvod, otcové a děti, Praha, EUROLEX BOHEMIA, 2001.
- **DRÁPALA,J.V.** Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Sociologické nakladatelství, 1993.

- **DUNOVSKÝ, J. a kol.** Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Praha, Grada , 1995.
- **ELLIOT, M.** Jak ochránit své dítě, Praha, Portál, 1995.
- **HARTL, P.** Psychologický slovník, Praha, Nakl. Budka, 1993.
- **HOLUB, M. a kol:** Zákon o rodině, 7. vydání, Praha, Linde, 2005.
- **HRUŠÁKOVÁ, M.** Dítě, rodina, stát, Brno, Masarykova univerzita, 1993.
- **HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.** České rodinné právo, Brno, Edice učebnic PF MU, 1998.
- **HRUŠÁKOVÁ M., a kol.** Zákon o rodině, Praha, C.H. Beck, 1998.
- **MATOUŠEK, O.** Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Sociologické nakladatelství, 1993.
- **NOVOTNÁ, V., a kol.** Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Praha, Linde, 2003.
- **NOVÁ, H., VALEHRACH, M.** Rodinné vztahy v soudní praxi, Praha, Prospektrum, 1995.
- **PLECITÝ, V., SALAČ, J.** Základy rodinného práva, Praha, Eurounion, 2001.
- **RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. a kol.** Zákon o rodině, Praha, Panorama, 1989.
- **VESELÁ, R.** Vývoj rodinného práva, Brno, PF MU, 1995.
- **VÝBÉROVÝSLOVNÍK MALÉ ENCYKLOPEDIÉ,** Praha. Mladá fronta, 1978.
- **VÝROST, J.:** Aplikovaná sociální psychologie, Praha, Portál, 1978.

B. Časopisecká literatura

- **BAUER, J.** Pěstounská péče v zrcadle výzkumu, Sociální politika, 1995, č. 6.
- **HADERKA, J.** K problematice výchovných opatření podle § 43 zák. o rod., Socialistické soudnictvo, 1972, č. 1.
- **HADERKA, J.** K některým problémům § 45 zákona o rodině, Bulletin advokacie, 1983, str. 107.
- **KOVÁŘOVÁ, D.** Nad zákonem o soudnictví ve věcech mládeže z pohledu praxe, Právo a rodina, 2004, č. 9.
- **KRÁLÍČKOVÁ, Z.** Ombudsman pro děti, Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, č. 4.
- **MARTINKOVÁ, M** Špatné zacházení s dětmi a mladistvými v rodině, Československá psychologie, 1994, č. 6.

- **NOVOTNÁ, V.** Zvýšit sociálně-právní ochranu dětí, Sociální politika, 1999, č. 7-8.
- **NOVOTNÁ, V.** Řešení důsledků nálezu Ústavního soudu při ochraně nezletilých dětí, Sociální politika, 1995, č. 12.
- **STANOVISKO MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ** č. 24/1998 k výchovným opatřením, Zpravodaj MPSV č. 8/1999.

Seznam odkazů

- 1) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 8.
- 2) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 9.
- 3) Černá, M.: Rozvod, otcové a děti, Praha, EUROLEX BOHEMIA, 2001, str. 18.
- 4) Hartl, P.: Psychologický slovník, Praha, Nakl. Budka, 1993.
- 5) Výrost, J.: Aplikovaná sociální psychologie, Praha, Portál, 1998, str. 304.
- 6) Výrost, J.: Aplikovaná sociální psychologie, Praha, Portál, 1998, str. 304.
- 7) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 12.
- 8) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 171.
- 9) Hrušáková, M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 15.
- 10) Veselá, R.: Vývoj rodinného práva, Brno, PF MU, 1995, str. 5.
- 11) Veselá, R.: Vývoj rodinného práva, Brno, PF MU, 1995, str. 12.
- 12) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 25.
- 13) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 29.
- 14) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 173-180.
- 15) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 182.
- 16) Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, PF MU, 1998, str. 182.
- 17) Výběrový slovník malé encyklopedie, Praha. Mladá fronta, 1978, str. 210.
- 18) Holub, M. a kol.: Zákon o rodině, 7. vydání, Praha, Linde, 2005, str. 92.
- 19) Hrušáková, M.: Dítě, rodina, stát, Brno, Masarykova univerzita, 1993, str. 109 a násl.
- 20) Alan, J.: Etapy života očima sociologie, Praha, Panorama, 1989, str. 84.
- 21) Holub, M.: Zákon o rodině, Praha, Linde, 1995, str. 78 a násl.